

**O'ZBEKSTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA'M ORTA ARNAWLI BİLİM
MİNİSTRLİĞI
BERDAX ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLİK
UNİVERSİTETI**

TA'BIYATTA NIW FAKULTETI

GEOGRAFIYA KAFEDRASI

**Geodeziya, kartografiya ha'm kadastr ta'lim bag'darinin'
IV-kurs studenti Sultanova Naziranin`**

**«Shomanay rayoni « M. Abdullaev» massivi awil
xojalig'i jerlerin xatlawdan o'tkeriw» temasindag'i**

PITKERIW QA'NIYGELIK JUMISI

Jaqlawg'a jiberildi

_____ 2017 j.
« ____ » _____

İlimiy bashı

_____ **M. Primbetov**

Kafedra bashıg'ı:

dots. N.Embergenov

NO'KİS-2017

MAZMUNI

Kirisiw.....	5
I–bap. Massivtin’ uliwma jag’dayi	10
1.1. Massiv haqqinda uliwma mag’liwmat.	11
1.2. Ta’biyiy sharayati (geografiyalik jaylasqan orni, klimati ha’ m topiraqlari)	11
1.3. Irrigatsiya ha’ m melioratsiya shaqapshalarinin’ jag’dayi.	15
1.4. Jerlerden paydalaniw jag’dayi.	16
II-bap. «M. Abdullaev» massivi awil xojalig’i jerlerin xatlawdan o`tkeriw	18
2.1. Awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw usillari.....	19
2.2. Xatlaw na’tiyjeleri boyinsha aniqlang’an pariqlardin’ maydanin esaplaw	22
2.3. Joybardin’ maqseti ha’ m waziypalari.....	26
2.4. O’mir qa’wipsizligi.....	36
III-bap. Joybar boyinsha texnikaliq-ekonomikaliq ko’rsetkishler	42
3.1. Joybar boyinsha massivtin’ texnikaliq-ekonomikaliq ko’rsetkishleri ha’ m olarg’a aniqlama kirgiziw.....	43
3.2. Jerlerdi xatlawdan o’tkeriw din’ a’ hmiyeti, jerlerdin’ ekonomikaliq baxalaniwi.	45
3.3. «M. Abdullaev» massivi awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijeleri.....	48
Juwmaqlaw.....	55
Paydalanilgan a’debiyatlar dizimi.....	57
Qosimshalar.....	58

Berdaq atındag'ı Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti Ta'biyattanıw fakulteti
Geografiya kafedrası ma'jilisinin' ___ sanlı is qag'azınan

KO'SHİRME

No'kis q.

____.____.2017 j.

Qatnasqanlar: *Kafedra professor-oqıtıwshıları h'a'm 4-kurs studentleri*

Ku'n ta'rtibi: 4-kurs Geodeziya, kartografiya h'a'm kadastr bakalavr ta'lim bag'darının' pitkeriw qanigelik jumısının' da'slepki jaqlawı.

Tın'landı: Ma'jilisti kafedra baslıg'ı dots.N.Embergenov ashıp berdi ha'm so'z na'wbetin studentlerge berdi.

N. Sultanovanin' «Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awıl xojalig'i jerlerin xatlawdan o'tkeriw» temasındag'ı pitkeriw qa'nigelik jumısı boyınsha usı ku'nge shekem orınlag'an jumısları h'aqqında esap berdi. Kafedra professor-oqıtıwshıları PQJ mazmunı, tayarlıq da'rejesi h'a'm kemshilikleri h'aqqında qısqasha aytıp o'tti.

Qarar: N. Sultanovanin' «Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awıl xojalig'i jerlerin xatlawdan o'tkeriw» temasındag'ı pitkeriw qa'nigelik jumısı boyınsha esabı qabıl qılınsın ha'm jaqlawg'a usınıs etilsin.

Ma'jilis baslıg'ı:

dots.N. Embegenov

Xatker:

ass.K.Utarbaeva

BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI

TA'BIYATTANIW FAKULTETI

5311500-Geodeziya, kartografiya h'a'm kadastr bag'darı boyınsha
pitkeriwshi _____ nın'

temasındag'ı pitkeriw qa'niygelik jumısı ilimiy basshısının'

JUWMAG'I

PQJ temasının' aktuallıg'ı _____

PQJ da orinlang'an izertlewdin' ilimiy jan'alıg'ı _____

Pitkeriwshinin' ilimiy izertlew jumısına mu'na'sibeti _____

PQJ juwmag'ının' sapası _____

Jumıstın' PQJ g'a qoyılatug'ın talaplarg'a sa'ykesligi _____

İlimiy basshı

M. Primbetov

Eskertiw: Bulardan tısqarı ilimiy basshının' pikiri h'a'm sırttan sın alıw kerek.

KIRISIW

G'a'rebsizlik jillarında eldin' rawajlanıw ha'm jan'alaniw baslang'anlig'i sebepli ma'mleketimizdin' tu'rli tarawlarında ken' imka'niyatlar payda boldi. Ma'mleketimizdin' bazar ekonomikasına o'tiwi nizamli tu'rde basqishpa-basqish a'melge asiriw, xalqimizdin' a'zeliy milliy qadriyatlarinin' biri awil xojalig'i tarawların teren' analizlew bolip tabiladi.

Respublikamız prezidenti ta'repinen shig`arilg`an «**2017 — 2021 jillarda O`zbekistan Respublikasin rawajlantiriwdin` bes basli jo`nelisi boyınsha Ha`reketler strategiyasi**» boyınsha pa'rmani xalqimizdin' ha'r ta'repleme rawajlanıwinin' tiykari bolip tabiladi. Awil xojalig'inin' infrastruktura tarmaqların tu'pten jaqsilaw, awilliq orinlarda sanaat, meditsinaliq xizmeti, servis basqada xizmet (servis) ko'rsetiwdi joqari basqishqa alip shig'iw, zamanago'y texnologiyalar menen ta'miynlengen qayta islew ka'rxanaların quriw ha'm olardi ja'nede rawajlandiriw, orinlarda ekonomikanin' o'siwin ta'miynlew, awil xalqinin' da'ramatlari, turmis ko'rsetkishlerin ko'teriw bu'gingi ku'nnin' en' a'hmiyetli waziypalarinan biri bolip esaplanadi.

Bazar qatnasiqlarına o'tiwidin' ha'zirgi basqishında ondiristi ilimiy tiykarda sho'lkemlestiriw ma'mleketimizdi ha'm onin' aymaqliq bo'limlerin sotsial-ekonomikalıq jaqtan rawajlandiriwdi ta'miynlew u'lken orin tutadi.

Awil xojalig'in aymaqliq sho'lkemlestiriw ha'm qa'nigelestiriw ma'selesin sheshiw, ha'zirgi ku'nde sotsial-ekologiyaliq rawajlanıwdi ta'miynlew quramali ma'selelerdin' biri bolip esaplanadi. Awil xojalig'inin' bul bag'dari birinshi onin' ta'biyat nizamliqlarına baylanislilig'ında sa'wlelenedi, ta'biyattan paydalaniw nizamliqların, yag'niy olarda ushirasatug'in ta'biyiy geografiyalıq qubilislardi tu'rlishе baxalag'an jag'dayda a'melge asiriliwin talap etedi.

Ha'r qanday aymaqtin' sotsial-ekonomikalıq talabi, yamasa aymaq xalqinin' ja'nede islep shig'ariwinin' awil xojalıq tovarlarına bolg'an talabi ha'm aymaqliq sho'lkemlestiriwdin' tiykarg'i ko'rsetkishi bolip esaplanadi.

Awil xojalig'in jedellestiriv ha'm rawajlandiriv protsessi to'mendegi en' za'rurli bag'darlari boyinsha bir qatar ilajlardi alip bariwdi talap etedi:

- agrar tarawinda ekonomikaliq ilajlardi ja'nede teren'lestiriv, mu'lkshilik mu'na'sebetlerin ha'm xojaliq ju'rgiziv ko'rinishlerin rawajlandiriv;
- jerlerden paydalaniw mexanizmin rawajlandiriv ha'm na'tiyjeli paydalaniwdi sho'lkemlestiriv;
- egin na'llerin ma'mleket aymaqlari ta'biyy klimat sharayatlarin esapqa alg'an halda jaylastiriv, egin hasildarlig'in asiriv;
- sharwa mallari na'silin jaqsilaw ha'm sharwashiliq tovarlarin islep shig'ariwdi kompleksli rawajlandiriv;
- ta'biyy ekosistemani qorg'aw ha'm tog'ay xojalig'in rawajlandiriv;
- agrar tarawdin' eksport da'rejesin asiriv;
- miynet resurslarinan na'tiyjeli paydalaniw ha'm xaliq da'ramatlarin asiriv;
- servis xizmeti, saliq-kredit dizimin bekkemlew;
- agrar pa'nin rawajlandiriv.

Awil xojalig'i o'ndirisin na'tiyjeli sho'lkemlestiriwde jer-suw resurslarinan aqilg'a muwapiq paydalaniwdin' ob'ektiv za'rurligi to'mendegilerdi o'z ishine aladi:

- awil xojalig'i bekkemlengen suw xojalig'i dizimisiz (irrigatsiya-melioratsiya dizimlari, nasos stantsiyalari, suwg'ariw ha'm kollektor-drenaj tarmaqlari, elektr tarmaqlari, baylanis liniyalari h.t.b. ob'ektler) na'tiyjeli da'reje ko'rsete almaydi;
- ma'mleketimiz suw resurslari ko'rinishinin' tiykari qon'islas ellerden ag'ip kelip atirg'an trans-shegarali suw resurslari bolip tabiladi;
- suw resurslarinin' azayip baratirg'anlig'i sharayatinda og'an qarag'anda payda bolip atirg'an qosimsha talaplar ko'birek awil xojalig'ina berilip atirg'an suw esabinan bolmaqta;
- awil xojalig'ina xizmet ko'rsetiwshi suw xojalig'i dizimi ma'mleket agrar sektorinda jer-suw kompleksi menen ajirmag'an halda sa'wlelenedi.

Bazar ekonomikasi sharayatinda ma'mleketimizdin' awilliq jerlerinde

jasaytug'in xalqinin' iri bo'leginin', yamasa pu'tkil Qaraqalpaqstan Respublikasi xalqinin' turmis da'rejesi, onin' finans jag'dayi, awil xojalig'inda alip barilip atirg'an jumislardin' ahwali, olardi rawajlandiriwdin' tezligine ha'm sapasina baylanisli bolip esaplanadi.

Awillarda xojaliq ju'rgiziw mexanizminin' jan'a tiykarlari, awil xojalig'inin' qarji menen ta'miynleniwi ha'm qamsizlandiriliwi, o'ndirilgen tovarlar ha'm awil xojalig'i ushin berilgen texnikalari, janar may, mineral to'ginler ushin o'z-ara esap-kitaplardin' jan'a dizimi islep shig'ildi. Awil xojalig'i ka'rxanalarinin' ekonomikalig erkinligi ken'eydi.

Awil xojalig'inda sho'lkemli-sostavli o'zgerisler a'melge asirildi, bulardi basqariwdin' printsipleri ha'm dizimi o'zgerdi.

Respublika jer fondinin' rawajlaniwi ha'm onin' ko'beyiwi ushin jerdin' o'nimdarlig'in ayriqsha da'rejede asiriwg'a a'hmiyet berilmekte.

Jer maydanlarinan a'sirese suwg'arilatug'in jerlerden unamli paydalaniwdi sho'lkemlestiriwde jer du'ziw ha'm oni ilimiy tiykarda orinlaw u'lken a'hmiyetke iye. Jer du'ziw – bul ma'mleket ta'repinen jer mu'na'sebetlerin ta'rtipke saliw ha'm oni qorg'aw, jer nizamlarina a'mel qiliw, jer resurslarin esapqa aliw ha'm baxalawg'a qolayli jag'daydi payda etiwge ha'm ta'biyiy landshaftlardi jaqsilawg'a jer du'ziwdin' aymaqliq ha'm ishki xojaliq rejelerin du'ziwge qaratilg'an ilajlar dizimi bolip esaplanadi. Jer du'ziw ja'rdeminde islep shig'ariwdi sho'lkemlestiriw ha'm sotsialliq mu'na'sebetlerdi jedellestiriw boyinsha ilajlar, maydanlardi injenerlik ta'riyplew ha'm joybarlaw sheshimlerin teren' sotsial tiykarlaw menen baylanisli bolg'an sho'lkemli aymaqliq ma'seleler sheshiledi.

Awil xojaliq islep shig'ariwin sho'lkemlestiriwde jer du'ziwdin' roli

Awil xojalig'inda jer tiykarg'i islep shig'ariw deregi bolip esaplang'anlig'i sebepli olardi du'ziw bul jerlerdi tek g'ana maydanlardi ajiratiw menen birge uliwma awil xojaliq ka'rxanalarin aqilg'a muwapiq sho'lkemlestiriw ha'm olardin' na'tiyjeli isleri ushin ishki xojaliq maydanlarin sho'lkemlestiriwde u'lken

a'hmeyetti iyeleydi. Jer du'ziwdin' tiykarg'i waziypasi kem mug'darda miynet ha'm qarji jumsalq'an ha'lda ko'p mug'darda sapali o'nim aliw, xaliq turmisiin, ma'deniyatin jaqsilaw maqsetinde maydanlardi du'ziwdin' sonday tu'rlerin jaratiwdan ibarat. Bunda olar ha'r bir jer uchastkasinan u'nemli paydalaniwdi, topiraq o'nimdarlig'in saqlaw ha'm asiriw, awil xojaliq islep shig'ariwdin' sotsial-ekonomikalig jag'dayin unamli sho'lkemlestiriwdi ta'miynlew bolip esaplanadi.

Jer du'ziw O'zbekstan Respublikasi «Jer Kodeksi» tiykarinda alip bariladi, ol jerden paydalaniw haqqindag'i nizamlar ha'm hu'kimet qararlarinin' a'melge asiriliwin ta'miynlewshi ma'mleket ilajlari dizimi esaplanadi. Jer du'ziw jumislari xaliq xojalig'i tarmaqlarinda, awil xojaliq ka'rxanalarinda o'tkerilip, jan'a jerlerdi suwg'ariw, olardi awil xojaliq jerlerine qosiw, olardin' meliorativ jag'dayin jaqsilaw, o'nimdarlig'in asiriw ha'm diyqanshiliq ma'deniyatin ko'teriwge qaratilg'an.

Awil xojalig'inda jer tu'rlerin belgilew ha'm almaslap egiwdi sho'lkemlestiriw jer du'ziw joybarinin' tiykarg'i bo'limlerinin' biri bolip esaplanadi. Olardin' tiykarg'i waziypasi ha'r bir gektar paydalanilatug'in jerden minimal za'rur qarjilar ja'rdeminde maksimal ko'lemdegi, joqari sapali tovar jetistiriw ushin jer maydanlarin tayarlaw ha'm islep shig'ariw ushin qolayli sharayat jaratiwdan ibarat.

O'zbekstan Respublikasi Jer resurslari, geodeziya, kartografiya ha'm ma'mleketlik kadastri ma'mleketlik komitetinin' is rejesinde, O'zbekstan Respublikasi «Jer Kodeksi» nin' 12-statyasinda, Shomanay rayoni ha'kiminin' biyligine muwapiq rayon massivleri aymag'indag'i fermer ha'm basqada xojaliqlardin' jer maydanlarin xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkeriw jumislari tolig'i menen a'melge asiriladi. Sebebi bul xatlaw jumislari o'nili miynetti sho'lkemlestiriwde u'lken a'hmietke iye.

Pitkeriw qa'nigelik jumisinda ko'riletug'in waziypalar ha'm tiykar etip aling'an materiallar

Pitkeriw qa'nigelik jumisina jer ma'selesi, oni ha'r ta'repleme jaqsilaw, o'nimdarlig'in ha'm ekonomikalik na'tiyjeliligin udayi arttirip bariw, onin' qorg'aliwin duris ta'miynlew haqqindag'i materiallar tiykar etip aling'an. Jerden duris paydalaniw, zaman ha'm makanda ha'r qiyli egin tu'rlerinin' ilimiy tiykarlang'an izbe-izligin engizip bariw, topiraqti ekologiyaliq taza qayta islew usillarin qollaniw, to'gin beriw, qolayli agrotexnikaliq mu'ddetlerde a'melge asiriya, o'simliklerdi ha'r qiyli kesellik ham ziyankeslerden qorg'aw, topiraq eroziyasina qarsi gu'resiw siyaqli kerekli elementlerdi aniq nizamshiliq joli menen basqariwda basqariwdin' a'hmiyetli sipatinda sa'wlelenedi.

Pitkeriw qa'nigelik jumisina qoyilg'an tapsirmalardi orinlaw ushin xojaliq haqqindag'i to'mendegi materiallar tiykar bolip xizmet etedi:

- 1) Xojaliq haqqindag'i uliwma mag'liwmat;
- 2) Jer tu'rleri jaylasqan massiv kartasi (masshtab 1:10000);
- 3) Konturlar boyinsha jer maydanlarin esaplaw;
- 4) Joybardin' ekonomikalik na'tiyjeliligi.

Bull mag'liwmatlardi toplaw, qayta islew, joybarlaw ha'm analiz qiliwda xojaliqtin' ha'zirgi jag'dayi, jerden paydalaniwdag'i ju'z berip atirg'an o'zgerislerden, ku'ndelikli o'zgerislerdin' grafikaliq esabi boyinsha materiallardan, joybarlaw tiykarinda aling'an sanliq ko'rsetkishlerden paydalaniladi. Islengen joybardin' jumislar boyinsha masshtabi 1:10000 karta ha'm materiallarda sa'wlelendiriledi.

**I-BAP. MASSIVTIN' ULIWMA
JAG'DAYI**

1.1. Massiv haqqida uliwma mag'liwmat

«M. Abdullaev» massivi jerleri Shomanay rayoni quramina qarasli bolip, rayonnin' orayliq bo'liminde jaylasqan. Arqa, shig'is ha'm arqa-shig'is ta'repi zapasdag'i jerler bolip, qublasi «A. Musaev» massivi jerleri, qubla-batis ta'repi «Aybuyir» massivi jerleri, al batis ta'repi bolsa tog'ay xojalig'i jerleri menen shegaralasadi.

Jer balansi boyinsha «M. Abdullaev» massivi uliwma jer maydani 9058,91 ga ni iyeleydi, sonnan egislik jerler 3319,8 ga, jaylawlar 2793 ga, tamarqa jerler 470 ga, meliorativlik jag`dayindag`i jerler 70 ga, jami tog`ayzarlar 2,0 ga, japsalmalar 339,30 ga, jol shelleri 186 ga, qurlislar ha'm maydanshalar 31 ha'm basqa maqsettegi jerler 1847,81 ga ni quraydi. Massivtin' tiykarg'i tarawi paxtashiliq bolip esaplanadi. Qosimsha da'nli eginler, paliz ha'm baw-baqsha eginleri menen de shug'illanadi.

Ekonomikaliq-geografiyalik ko'z-qarastan massivtin' qolaylig'i «M. Abdullaev» massivi aymag'i Shomanay rayoni orayi bo'liminde jaylasqan.

1.2. Ta'biyiy sharayati (geografiyalik jaylasqan orni, klimati ha'm topiraqlari)

“M. Abdullaev” massiv jerleri Shomanay rayoni quramina kiredi. Shomanay rayoni Qaraqalpaqstannin' arqa batis bo'liminde jaylasqan bolip, respublika o'z gezeginde en' iri oypatliq - Turan oypatlig'inda, Evraziya materiginin' orayinda, O'zbekstan Respublikasinin' arqa-batisinda jaylasqan. Respublikanin' aymag'i Aral ten'izinin' qubla bo'limi, Ustyurt tegisliginin' shig'is bo'limi, Qizilqum sho'linin' arqa-batis ha'm A'miuda'rya deltasinin' orayliq, qubla-shig'is ha'm arqa-batis bo'limleri kiredi. Xojaliqtin' geografiyalik jaylasqan orni ju'da qolayli. Sebebi, bul xojaliq respublikamiz orayi No'kis ha'm Xojeli qalalarinan onsha alista jaylaspag`an. Bunday qolayliqlardin' bir qatar ob'ektiv sebepleri bar. Misali, xojaliqta o'ndirilgen o'nimlerde qalag'a tasiw, xaliqqa satiw,

ximiya-to'gin o'nimlerin alip keliw ha'm jiyin-terim mapazinda qaladan ko'mekshilerdi a'keliw h.t.b.

Klimatliq sharayati boyinsha Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi aymag'i Orayliq Aziya sho'llerinin' arqa zonasinda jaylasqanlig'i sebepli keskin kontinental ha'm joqari da'rejede qurg'aq. Hawannin' issi waqtinda temperaturani tusiriwge, jer qatlamnin' ig'allig'in asiriwda A'miwda'ryanin' ta'siri og'ada u'lken. Iyul ayinda hawanin' ortasha temperaturasi +27,4 S, jaz aylarinin' joqari temperaturasi +43 S, al qis aylarinda -31-32 S qa jetedi.

En' son'g'i ba'ha'rgi la'lmigershilik aprel ayinin' ortalarinda tamam boladi, al birinshi gu'zgi la'lmigershilik oktyabr ayinin' da'slepki ku'nlerinde baslanadi. Hawanin' ha'm topiraqtin' optimal temperaturasi egin egiw ushin aprel ayinin' ekinshi yarminda baslanadi, qashan topiraqtin' ortasha temperaturasi +10 S bolg'andaegin ushin normal da'rejede esaplanadi. Jazdin' qurg'aq ha'm issi boliwi, temperaturanin' joqari boliwi, topiraqtin' u'stingi qatlamnin' qurg'awina alip keledi, bul o'z gezeginde awil xojaliq eginlerinin' o'sip rawajlaniwina keru ta'sirin tiygizedi. Qisqi waqitlari topiraqtin' joqari qatlamnin' ku'shli muzlawi sha'yip suwg'ariw jumislarin biraz qiyinlastiradi.

Jawin-shashinnin' 70 protsenti qis-ba'ha'r aylarina tuwra keledi. Bul topiraq ushin, topiraqtin' o'nimdarlig'i ushin keru jag'daylardi tuwdiradi. Qis-ba'ha'r aylarinda samaldin' xizmeti ayriqsha. Samaldin' esiw arqa-shig'is ha'm arqadan esip, jil boyi samaldin' ortasha tezligi 5 m\sek, joqari tezligi bolsa 30 m\sek boladi.

Hawanin' joqari temperaturasi samal xizmeti menen birgelikte puwlaniw ha'm qurg'atiw ilajlarin alip barip, awil xojalig'i jumislari menen shug'illaniw ushin u'lken ko'rsetkishlerge iye.

Shomanay rayoni respublikamiz orayi – No'kis qalasina ju`da` uzaqta jaylaspag`anlig`i ushin, onin' klimat sharayatin biliw ushin No'kis meteostantsiyasi mag'liwmatlarinan paydalanamiz ha'm ol to'mendegi kestedesuretlengen (1-keste).

1-keste

Shomanay rayoni klimatina xarakteristika

Meteostantsiya atlari	Vegetatsiyaliq da'wirdegi temperaturalardin' summasa, S esabanda		Vegetatsiyaliq da'wirdin' uzaqlig'i, kun esabinda		Vegetatsiyaliq da'wirdegi na'tiyjeli temperaturalardin' summasi, S esabinda	
	+5 S	+10 S	+5 S	+10 S	+5 S	+10 S
No'kis	4342	4060	226	192	3212	2125
Shimbay	4107	3841	223	188	2092	1865
Qon'irat	4046	3774	223	186	2931	1891
To'rtkul	4563	4278	240	202	3363	2432
Moynaq	4036	3727	219	179	2941	1037

Keste mag'liwmatlarinin' analizi sonni ko'rsetedi, Qaraqalpaqstanda eginlerdin' vegetatsiyaliq da'wiri arqadan qublag'a qarap o'zgerip baradi.

Massiv aymag'inin' jer beti (relefi) nin' du'zilisi tegis. Bul xojaliqta meliorativ jumislari alip bariwda qolayliqlar jaratadi. Jer asti suwlari jer betine onsha jaqin emes, kollektor-drenaj sistemasi jaqsi jolg'a qoyilg'an.

Shomanay rayoni aymag'i geografiyaliq orni jag'inan oaziste jaylasqan. Jer beti da'rya ag'izip kelgen allyuvial jatqiziqlardan ibarat. Ta'biyiy sharatyainin' xojaliq aymag'indag'i ha'r qiyli topiraqlardin' rawajlaniwina tiykar boladi. Massivde o'zlestiriw da'wiri, ta'biyiy sharayati, ma'deniyleskenlik da'rejesi ha'm mexanikaliq qurami boyinsha qumliqlar, allyuvial otlaq topiraqlar, shorlaq topiraqlar ushirasadi. Mineral to'ginlerdin' normal da'rejede berilip bariwi na'tiyjesinde topiraq o'nimdarlig'i asiriladi, o'simliklerdin' aziqlaniw elementleri jiynaladi. Misali, azot, fosfor, kaliy ha'm basqada mikroelementler.

Da'ryanin' ilay suwi menen uzaq suwg'ariw agroirrigatsiya gorizontqa iye boladi. Gumus gorizontinin' quwatlig'i suwg'arilatug'in jerlerde 35-45 sm ge jetedi. Suwg'arilatug'in jerlerdegi topiraqlardin' gumus mug'dari 1,2-2,2 %, azot 0,10-0,15 % ke jetedi. Qatlamda 0,30 sm, gumus zapaslari 51 den 103 min' kg\ga g'a shekem jinaladi, al azot 6,0-8,0 min' kg\ga shekem, fosfor 0,25 % ke shekem

baradi. Topiraqtin' joqari qatlami to'mengi qatlamina qarag'anda fosforg'a bay. Topiraqlari joqari karbonatli ha'm otlaqli. Kaltsiy karbonati o'simlik ushin za'ha'rli emes, al magniy karbonati o'simlikke keru ta'sirin tiygizip, o'sip rawajlanuwin to'menletedi.

Massiv aymag'inda awir, ortasha ha'm jen'il sazli-qumli topiraq tu'rleri ushirasadi, olardin' ishinde qumli qatlamlarda bar. Topiraqtin' qabatlilik'i suw ag'isinin' tegis bariwin ha'lsizlendiredi ha'm bunin' aqibetinde topiraqtin' shorlanuw ha'm ig'allaniw etapları ju'zege keledi. Uliwma aytkanda topiraq meliorativ jag'dayi jaman jerlerdin' ko'pshilik bo'legi topiraqtin' shorlanuwi menen baylanisli. Topiraqtin' shorlanuwi tiykarinan jer maydanlarinan jer asti suwlarinin' ag'ip shig'ip ketpegenliginen, izyekeshlerdin' islemeytug'inlig'inan kelip shig'adi.

Shorlanuw da'rejesi topiraqtin' ziyanli suwda an'sat eriwshi duzlaridin' uliwma mug'darin ko'rsetedi.

Jawin-shashinli gu'z aylarında shorlang'an topiraqlardı teren' gu'zgi shudgarlaw topiraqtin' jil boyi shorlanuwinan saqlaydi. Topiraqqa suwg'arg'annan keyin teren' kultivatsiya beriw menen shorlanuw biraz kemeyedi. Al, jer bolsa awil xojalig'i o'ndirisinin' tiykarg'i qurali bolip esaplanadi. Onin' fizikalıq shegaralang'anlig'i, qayta tiklewdirin' qiyinlig'i sebepli jerden paydalaniwda unamli ha'm o'nimli paydalaniw en' a'hmiyetli ma'selelerden biri. Sonliqtan jerden o'nimli, maqsetke muwapiq, aqilg'a ug'ras paydalaniw, topiraqlardin' meliorativ jag'dayin jaqsilaw, jerlerge organikalıq ha'm mineral to'ginlerdi duris qollaniw, topiraqlarg'a qayta isleya beriw, suwg'ariw ha'm shorlardı juwiw ha'm basqa da ilajlardı isletiw awil xojalig'ında en' za'rur ma'selelerdin' biri bolip esaplanadi.

Shomanay rayoni aymag'i geografıyalıq orni jag'inan oaziste jaylasqan. Jer beti da'rya ag'izip kelgen allyuvial jatqizıqlardan ibarat. Ta'biyiy sharatyainin' massiv aymag'ındag'i ha'r qiyli topiraqlardin' rawajlanuwinu tiykar boladi. Xojalıqta o'zlestiriw da'wiri, ta'biyiy sharayati, ma'deniyleskenlik da'rejesi ha'm mexanikalıq qurami boyınsha qumliqlar, allyuvial otlaq topiraqlar, shorlaq

topiraqlar ushirasadi. Mineral to'ginlardan normal da'rejede berilib bariwi na'tiyjesinde topiraq o'nimdarlig'i asiriladi, o'simliklardan aziqlanish elementlari jiynaladi. Misali, azot, fosfor, kaliy ha'm basqada mikroelementler.

1.3. Irrigatsiya ha'm melioratsiya shaqapshalarinin' jag'dayi

Rayonning tiykarg'i suwg'ariw deregi bolip, A'miwda'rya da'ryasi xizmet etedi. Ishki xojaliq suwg'ariw kanallari ashiq tiptegi salmalardan ibarat. Xojaliq dalalarinin' suw menen ta'miynlenishi magistral kanal, Suwenli kanali arkali suwg'ariladi. Xojaliq aymag'indag'i sizot suwlaridin' shuqirliq da'rejesi ha'r qiyli. IV-V terrasalarda sizot suwlarinin' teren'ligi 5-7 m quraydi. Bular topiraq protsessinin' payda bolishina ta'sir ko'rsetpeydi. II-terrasada sizot suwlarinin' teren'ligi 1,5-1,7 m bolip, bular topiraqtin' payda bolishina ta'sir ko'rsetedi. Al, sizot suwlari bolsa ashshi boladi.

Awil xojalig'i eginlerinen joqari zu'ra'a't aliwda suw jollarinin' taza bolishi u'lken a'hmiyetke iye. O'zbekstan Respublikasi birinshi Prezidentinin' 2007-jil 29-oktyabrdegi «Jerlardan meliorativ jag'dayin jaqsilaw dizimin jolg'a qoyish is ilajlari haqqida» g'i ha'm 2008-jil 28-oktyabrdegi «Aziq-awqat eginleri egiletug'in maydanlardi optimallashtirish ha'm olardi jetistiriwdi ko'beytish is ilajlari haqqida» g'i biyliklerinde qanigelestirilgen sho'lkemler menen birgelikte suwg'arilatug'in jerlardan meliorativ jag'dayin jaqsilawdi uzaq ha'm orta mu'ddetli ma'mleketlik da'sturlerine muwapiq meliorativ jumislarin, oblastlararaliq, rayonlararaliq, xojaliqlararaliq kollektor-drenaj sistemasin sazlaw ha'm tiklew, rekonstruktsiya islew, tazalaw, suwg'ariw jumislarin suwdan aqilg'a muwapiq ha'm u'nemli paydalaniw, sonin' menen birge suwdan qayta paydalaniwda, oni u'nemlewdin' zamanago'y agrotexnikaliq usullarin qollaw, sonday aq suwdan paydalaniwdi qadag'alaw dizimine qarap talapti ku'sheytiwge karatilg'an ken' ko'lemli is-ilajlardi a'melge asiriw ko'zde tutilg'an.

Awil xojalig'inda mol o'nimdarliqqa erishiwde, eginlerden joqari zu'ra'a'tti jetistiriw, tiykarinan suwg'ariw tarmaqlarin duris paydalaniw, shor juwiw ilajlarin

o'z waqtida sapali o'tkeriwge baylanisli.

1.4 Jerlerden paydalaniw jag'dayi

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi jer balansina muwapiq bir uchastkadan sho'lkemlestirilgen bolip, massivge biriktirilgen uliwma jerler maydani 9058,91 ga di quraydi. Xojaliq jer fondinin` jer tu`rleri boyinsha bo`listiriliwi tuwrisindag`i mag`liwmatlar 2-kestede keltirilgen.

2-keste

Massivke biriktirilgen jer fondi

T/p	Jer tu`rleri	Sonnan		
		Uliwma maydani, ga	Uliwma maydang`a salistirg`anda, % esabinda	Awil xojalig`i jerlerine salistirg`anda, % esabinda
1	Su`rim jerler:	3319,8	36,6	54,3
2	Otlaq ha`m jaylawlar	2793	30,8	45,7
	Ja`mi awil xojaliq jer tu`rleri	6112,8	67,5	100
3	Tamarqa jerler	470	5,2	
4	Meliorativ qurilis jag`dayindag`i jerler	70	0,8	
5	Ixota terekler ha`m terekzarlar	2	0,0	
6	Jap, salmalar ha`m kollektorlar	339,3	3,7	
7	Jollar	186	2,1	
8	Qurilislari ha`m maydanshalar	31	0,3	
9	Awil xojalig`inda paydalanilmaytug`in basqa jerler	1847,81	20,4	
	Xojaliqqa biriktirilgen jerler, ja`mi	9058,91	100	

2-keste mag`liwmatlarinan ko`rinedi massiv aymag`indag`i uliwma jer maydannin` 36,6 % i su`rim jerlerdi quraydi. Awil xojaliq jerleri 6112,8 ga bolip uliwma jer maydannin` 67,5 % in quraydi.

Karta

**II-BAP. «M. ABDULLAEV» MASSIVI AWIL
XOJALIG'I JERLERIN XATLAWDAN
O'TKERIW**

2.1. Awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya)

o`tkeriw usillari

Awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriwde jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` normativ-huqiqiy hujjetleri barlig`i, jer uchastkalarinin` shegarasi ha`m haqiqatta paydalanip turg`an jer tu`rleri boyinsha jer maydanlarin` aniqlaw ha`mda jerlardan paydalaniw boyinsha juwmaq ha`m usinislardi tayarlaw jumislari orinlanadi.

Rayonlardin` administrativlik shegaralarindag`i fermer xojaliqlaridind` jerlerin xatlawdan (inventarizatsiyadan) o`tkeriw, bar jer uchastkalarinin` shegaralarin` ha`m jer maydanlarina anikliq kirgiziw ha`mde aniqlang`an jer maydanlarin` jer esabati (Jer balansi) ko`rsetkishleri menen salistiriladi.

Rayon jer resurslari ha`m mamleketlik kadastr bo`limleri barliq jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` jerge iyelik ha`m paydalaniw huqiqin beriwshi ma`mleketlik xu`jjetler dizimi, jer uchastkalarin` ijarag`a beriw shartnamalari, jer uchastkalarin` ajiratip beriw haqqindag`i rayon hakimlerinin` qararlari, konturlar boyinsha jer maydanlarin` esaplaw vedomostlari alinip, zamagoy texnikaliq asaplardan paydalang`an halda GIS da`sturlerinen paydalanip kerekli masshtabtag`i karta hujjetleri tayarlanadi.

Barlik jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` jerleri xatlawdan o`tkeriw, bar jer uchastkalarinin` iyelep turg`an shegaralarin` ha`m jer maydanlarina aniqliq kirgiziw ha`mde olardin` ameldegi egin tu`rlerinen paydalaniwin` aniqlaw, jer uchastkasina huqiqiy hu`jjetler: Jer uchastkasina turaqli iyelik etiw huqiqin beriwshi ma`mleketlik hu`jjeti, jer uchastkasin` miyras etip qaldirilatug`in o`mirbaqiy iyelik etiw huqiqin beriwshi ma`mleketlik xujjeti, jer uchastkasi ijara shartnamasi yaki jer uchastkasinan mu`ddetli paydalaniw shartnamasi, jer uchastkasina bolg`an huqiqi tasiyiqlawshi hu`jjetlerdin` barlig`in` aniqlaw, ma`mleketlik jer kadastr kitabi ha`m jer monitoring mag`liwmatlar bazasi mag`liwmatlari tiykarinan ju`rgizilip, Jer esabati (Jer balansi) ko`rsetkishleri

menen salistiriw ha`m o`zgerisler kirgiziw. Usi jumislar to`mendegi etaplarda a`melge asiriladi:

- tayarliq jumislar,
- dala jumislari,
- kameral jumislar
- jumis na`tiyjelerin ko`rip shig`iw
- tastiyoqlaw.

Tayarliq jumislar.

Rayon jer resurslari ha`m ma`mleketlik kadastr bo`liminen barliq jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` jerge iyelik etiw xam paydalaniw huqiqin beriwshi ma`mleketlik xu`jjetler dizimi, jer uchastkalarin ijaraga beriw shartnamalari, jer uchastkalarin ajiratip beriw haqqindag`i rayon, oblast hakimiyatinin` qararlari, konturlar boyinsha jer maydanlarin esaplaw vedomostlari alinip, uyrenilip shig`iladi ha`m kerekli masshtabtag`i karta hujjetleri tayarlanadi.

Jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` jerlerinin` halati ha`m olardan a`melde na`tiyjeli paydalaniwin aniklaw.

Jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` wa`killeri katnasiwinda karta xu`jjetlerinen paydalang`an halda orinlarda jer uchastkalarinin a`meldegi shegarasi, jer uchastkasinin` jer maydanlari aniqlanadi, topoelementlerin ha`m shegaralar, zamanagoy asbaplar ja`rdeminde aniqlanip (belgilenip), kartaga tusiriledi.

Dala jumilari.

Dala jumilari zamanagoy asbaplar ja`rdeminde o`tkerilgen olshew jumislari na`tiyjelerine baylanisli konturlar boyinsha jer maydanlarin esaplaw vedomosti yaki uliwma jer maydanlarin massivler boyinsha esaplanip shig`iladi ha`mde jer esabati (jer balansi) ko`rsetkishleri menen salistiriladi.

Karta hu`jjetlerine qol koyilg`an dalalatnamanin` isenimli wa`kili ha`mde jumisti orinlawshi qa`nige ta`repinen qol koyiladi.

Jerlerdi xatlawdan o`tkeriw haqqindag`i dalalatnama 3 nusqada du`zilip, jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` isenimli wa`kili ha`mde jumisti orinlawshi qa`nige ta`repien qol qoyiladi. Qol koyilg`an dadalatnamanin` bir nusqasi jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilarda qaldiriladi.

Kameral jumilari.

O`tkerilgen dala jumilari na`tiyjelerige baylanisli ha`r bir jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilar boyinsha hu`jjetler toplami u`sh nusxada tayarlanip, rayon jer resurslari ha`m ma`mleketlik kadastr bo`liminde, ekinshi nusxasi orinlawshida kaldiriladi ha`m bir nusxasi “ O`zdaverloyiha” institutinin arxivine tapsiriladi.

Hu`jjetler toplami quramina tusindiriw xati, karta xu`jjetleri ha`m dalalatnamalar kiredi.

Qol koyilg`an dadalatnamalardan paydalang`an halda salistiriw tablitsasi du`zilip, qol koyilg`an dadalatnamanin` ati, jer uchastkasinin` ha`m ijara shartnamasi boyinsha ajiratip berilgen awil xojaliq jerlerinin` jer maydani ha`mde xatlawda aniqlang`an jer maydani mug`darlari (jer balansi) ko`rsetkishlerinen salistirilip, olardag`i park ko`rsetiledi.

Jer iyeleri ha`m jerden paydalaniwshilardin` jer maydanlarinda (asirese suwg`arilatug`in jerlerde) kemeyiw yaki kopeyiw halatlarin tu`sindiriw ha`m jer nizamshilig`i talaplarinin` buziliw jag`daylari aniqlang`anda rayon hakimligi ha`m rayon jer resurslari ha`m ma`mleketlik kadastr bo`limine tablitsa ha`m jazba mag`liwmatlar usiniladi.

Aling`an mag`liwmatlar analiz qilinip, jerlerden na`tiyjeli paydalaniw boyinsha usinilar tayarlanadi.

Jiyналg`an barliq hu`jjetler mag`liwmatlari 3 nusxada tayarlanip, bir nusxasi rayon jer resurslari ha`m ma`mleketlik kadastr bo`limine, tiykarg`i bir nusxasi saqlaw ushin “Uzdaverloyiha” institutina hamde bir nusxasi “Uzdaverloyiha” institutinin arxivine tapsiriladi.

2.2. Xatlaw na'tiyjeleri boyinsha aniqlang'an pariqlardin'

maydanin esaplaw

Song'i jillari ekonomikalik tarawlar, tiykarinan awil xojaliq tarawlarinda erisilip atirg'an tabislardin', tiykarinan baylig'imiz bolg'an jer resurslarinan maqsetke muwapiq paydalaniwg'a hukimetimiz ta'repinen ayriqsha itibar qaratip atirg'anlig'inan bolmaqta.

Awil xojalig'inda ju'rgizilip atirg'an reformalar, xojaliq ju'rgiziwshi jan'adan sa'wlelendiriw fermer ha'm diyqan xojaliqlarinin' dizimin ja'nede rawajlandiriw ha'm is da'rejesin erkinlestiriw tiykarinda orinlanip atirg'an jumislar awil xojalig'i tarawin rawajlandiriwg'a qaratilg'an.

Jerge bolg'an mu'lkshilik ko'rinishlerinin' o'zgeriwi esabinan xalqimizdin' milliy baylig'i suwg'arilatig'in jerlerge bolg'an itibar ku'sheygenligi sebepli joqari o'nimdarliqqa erisilmekte. Sonday aq shirketler fermer xojaliqlarina aylantirildi. O'zbekstan Respublikasi birinshi Prezidentinin' 2012 jil 22 oktiyabtdegi PQ-4478 sanli fermer xojaliqlarin ja'nede rawajlandiriwdi jedellestiriw ilajlari haqqinda g'i qararlarina muwapiq ziyani menen islep atirg'an to'men rentabelli, keleshegi joq awil xojalig'i ka'rxanalari jeke fermer xojaliqlarina aylandiriw jumislari o'z juwmag'ina iye boldi.

O'zbekstan Respublikasi birinshi Prezidentinin' 2008 jil 6 oktyabrdegi F-3077 sanli Biyligin orinlaw maqsetinde respublikamizda is ju'ritip atirg'an fermer xojaliqlarinin' islep shig'ariw, ekonomikalik ha'm saliq ko'rsetkishleri teren' analizlep ha'm olardin' jer maydanlarin tuwri ko'lemlerge keltiriw boyinsha orinlardag'i isshi komissiyalar ta'repinen jumislar alip bariliwi na'tiyjesinde fermer xojaliqlari shegarasindag'i jer uchastkalarinin' o'lshemlerin optimallastiriw jumislari juwmaqlandi. Optimallastiriw juwmag'i boyinsha jer uchastkalari fermer xojaliqlarina uzaq mu'ddetli ijarag'a beriw shartnamalari ra'smiyestirildi. Sonni aytip o'tiw kerek, fermer xojaliqlari maydanlarin optimallastiriw u'zliksiz dawam etedi. Sebebi ha'r jili fermer xojaliqlari tu'rli ob'ektiv ha'm sub'ektiv sebeplerge

qarap birlesivi yamasa kerisinshe, ju'da' u'lkeyip ketkenleri boliwi mu'mkin. Usi islerdi tuwri basqariw ha'm na'tiyjede xojaliqlar rawajlaniwin ja'nede joqarilatiw maqsetinde to'mendegi is-ilajlar a'melge asiriliwi za'ru'r:

xojaliqlarara jer du'ziw jumislarinin' o'tkeriliwin jolg'a qoyiw, fermerlerdin' normativ-huqiqiy xu'jjetlerin u'yrenip bariwin sho'lkemlestiriw, ilimiy tiykarlang'an almaslap egiwdi jolg'a qoyiw, jerlerdin' meliorativ jag'dayin jaqsilaw tiykarinda jumislardi a'melge asiriw, barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilar jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkeriw h.t.b.

O'zbekstan Respublikasi «Jer kodeksi» nin' 12-statyasina, O'zbekstan Respublikasi «Ma'mleketlik Jer kadastrini haqqida» g'i nizamnin' 17-statyasina, O'zbekstan Respublikasi Ministrlar Kabinetinin' 1998 jil 31 dekabrindagi 543 sanli «Ma'mleketlik jer kadastrini o'tkeriw ta'rtipleri haqqida Rejeni rawajlandiriw» g'a bag'darlang'an qarari, O'zbekstan Respublikasi Ministrlar Kabineti ta'repinen tastiyiqlang'an O'zbekstan Respublikasida «Jer monitoringin o'tkeriw haqqida Reje» lerge sa'ykes administrativlik rayon shegarasindag'i jerlerdi xatlawdan o'tkeriw jumislarinin' qurami, mazmuni ha'm orinlaniw ta'rtibin ja'nede xatlaw materiallarin ko'rip shig'iw ha'm tastiyiqlaw ta'rtibi islep shig'ildi.

Optimallastiriw juwmag'i boyinsha jer uchastkalari fermer xojaliqlarina uzaq mu'ddetli ijarag'a beriw shartnamalari ra'smiylestirildi.

Administrativ rayon shegarasinda jaylasqan qala ha'm poselkalardan basqa barliq kategoriyadag'i jer uchastkalari, jer fondlari xatlawdan o'tkeriliwi tiyis, misali barqulla iyelik etiw huqiqina iye jer uchastkalari awil xojalig'i ha'm tog'ay xojalig'i ka'rxanalari, mekemeler ha'm sho'lkemler, turaqli yamasa mu'ddetli, uzaq mu'ddetli paydalaniw huqiqina iye jer uchastkalari sanaat, transport ham basqada awil xojalig'i emes ka'rxanalar, mekemeler ha'm sho'lkemler, ijaraliq huqiqqa iye jer uchastkalari fermer uchastkalari, basqada yuridikaliq ha'm fizikaliq ta'repler, menshiklik huqiqina iye uchastkalari menshiklestirilgen sawda ha'm xizmet ko'rsetiw sferasi ob'ektlari jer uchastkalari. Menshiklestirilgen bag'lar

ha'm ju'zimzarlar, jer qori zapas jerler. Xatlaw materiallari rayonliq ha'm oblastliq ha'kimiyatlar janindag'i jer ma'seleleri boyinsha turaqli ha'rekettegi komissiyalar ta'repinen ko'rip shig'ilip ha'm kelisilip, rayon ha'm oblast ha'kimleri ta'repinen tastiyiqlanadi. Optimallastiriw juwmag'i boyinsha jer uchastkalari fermer xojaliqlarina uzaq mu'ddetli ijarag'a beriw shartnamalari ra'smiylestirildi.

Sonni aytip o'tiw kerek, fermer xojaliqlari maydanlarin optimallastiriw u'zliksiz dawam etedi. Sebebi ha'r jili fermer xojaliqlari tu'rli ob'ektiv ha'm sub'ektiv sebeplerge qarap birlesiw yamasa kerisinshe, ju'da' u'lkeyip ketkenleri boliwi mu'mkin. Usi islerdi tuwri basqariw ha'm na'tiyjede xojaliqlar rawajlaniw ja'nede joqarilatiw maqsetinde to'mendegi is-ilajlar a'melge asiriliwi za'ru'r: xojaliqlarara jer du'ziw jumislarinin' o'tkeriliwin jolg'a qoyiw, fermerlerdin' normativ-huqiqiy xu'jjetlerin u'yrenip bariwin sho'lkemlestiriw, ilimiy tiykarlang'an almaslap egiwdi jolg'a qoyiw, jerlerdin' meliorativ jag'dayin jaqsilaw tiykarinda jumislardi a'melge asiriw, barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilar jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkeriw h.t.b.

O'zbekstan Respublikasi «Jer kodeksi» nin' 12-statyasina, O'zbekstan Respublikasi «Ma'mleketlik Jer kadastrini haqqida» g'i nizamnin' 17-statyasina, O'zbekstan Respublikasi Ministrler Kabinetinin' 1998 jil 31 dekabrindagi 543 sanli «Ma'mleketlik jer kadastrin o'tkeriw ta'rtipleri haqqida Rejeni rawajlandiriw» g'a bag'darlang'an qarari, O'zbekstan Respublikasi Ministrler Kabineti ta'repinen tastiyiqlang'an O'zbekstan Respublikasinda «Jer monitoringin o'tkeriw haqqida Reje» lerge sa'ykes administrativlik rayon shegarasindag'i jerlerdi xatlawdan o'tkeriw jumislarinin' qurami, mazmuni ha'm orinlaniw ta'rtibin ja'nede xatlaw materiallarin ko'rip shig'iw ha'm tastiyiqlaw ta'rtibi islep shig'ildi.

Uzaq mu'ddetli paydalaniw huqiqina iye jer uchastkalari sanaat, transport ham basqada awil xojalig'i emes ka'rxanalar, mekemeler ha'm sho'lkemler, ijaraliq huqiqqa iye jer uchastkalari fermer uchastkalari, basqada yuridikaliq ha'm fizikaliq ta'repler, menshiklik huqiqi iye uchastkalari menshiklestirilgen sawda

ha'm xizmet ko'rsetiw sferasi ob'ektlari jer uchastkalari. Menshiklestirilgen bag'lar ha'm ju'zimzarlar, jer qori zapas jerler.

Jer uchastkalarin xatlawdan o'tkeriw jumislari birinshi tayarliq jumislarinan, ekinshi dala izertlew jumislarinan, xatlaw materiallarinin' kameral jumislari ha'm hu'jjetlerin islep shig'iwdan, rayon jer fondin xatlawdan o'tkeriw materiallari boyinsha juwmaqlaw esabin islep shig'iwdan, oni ko'rip shig'iwdan, kelisip, tastiyoqlaw ushin tayarlawdan ibarat. Jumis baslanbastan aldin rayon jer fondin xatlawdan o'tkeriw jag'daylari ko'rsetilgen oblast ha'm rayon ha'kimlerinin' biyliklerinin' joybarlari tayarlanadi.

O'zbekstan Respublikasi birinshi Prezidentinin' 2008 jil 6 oktyabrdegi F-3077 sanli Biyligin orinlaw maqsetinde respublikamizda is ju'ritip atirg'an fermer xojaliqlarinin' islep shig'ariw, ekonomikalik ha'm saliq ko'rsetkishleri teren' analizlep ha'm olardin' jer maydanlarin tuwri ko'lemlerge keltiriw boyinsha orinlardag'i isshi komissiyalar ta'repinen jumislar alip bariliwi na'tiyjesinde fermer xojaliqlari shegarasindag'i jer uchastkalarinin' o'lshemlerin optimallastiriw jumislari juwmaqlandi. Optimallastiriw juwmag'i boyinsha jer uchastkalari fermer xojaliqlarina uzaq mu'ddetli ijarag'a beriw shartnamalari ra'smiylestirildi. Sonni aytip o'tiw kerek, fermer xojaliqlari maydanlarin optimallastiriw u'zliksiz dawam etedi. Sebebi ha'r jili fermer xojaliqlari tu'rli ob'ektiv ha'm sub'ektiv sebeplerge qarap birlesiw yamasa kerisinshe, ju'da' u'lkeyip ketkenleri boliwi mu'mkin. Usi islerdi tuwri basqariw ha'm na'tiyjede xojaliqlar rawajlaniwin ja'nede joqarilatiw maqsetinde to'mendegi is-ilajlar a'melge asiriliwi za'ru'r:

xojaliqlarara jer du'ziw jumislarinin' o'tkeriliwin jolg'a qoyiw, fermerlerdin' normativ-huqiqiy xu'jjetlerin u'yrenip bariwin sho'lkemlestiriw, ilimiy tiykarlang'an almaslap egiwdi jolg'a qoyiw, jerlerdin' meliorativ jag'dayin jaqsilaw tiykarinda jumislardi a'melge asiriw, barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilar jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkeriw h.t.b.

Xatlaw na'tiyjeleri boyinsha aniqlang'an mag'liwmatlar to'mendegi 3-kestede keltirilgen.

**Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massiv awil xojalig'i jerlerin
xatlawdan o'tkeriw boyinsha jumislardin' na'tiyjeleri**

3-keste

№	Jer tu'rleri	Balans boyinsha	Xatlaw boyinsha	Parqi +,-
1	Uliwma maydani Sonnan:	9058,9	9058,9	0
2	Egislik jerler Sonnan:	3319,8	3330,67	10,9
3	Halati jaman jerler	952,9	998,55	45,7
5	Jaylawlar	2793	2868,25	75,3
	Ja`mi awil xojalig`i jerleri	6112,8	6198,9	86,1
	Tamarqa jerler	470,0	470,0	0
	Melioratsiyaliq qurlis jag`dayindag`i jerler	70,0	77,68	7,7
	Tog`yzarlar	2,0	2,0	0
6	Putaliqlar	0	218,2	218,2
7	Suw asti jerleri	339,3	537,86	198,6
8	Jol shelleri	186,0	100,16	-85,8
	Qurilislar ha`m maydanshalar	31,0	26,15	4,9
9	Basqa jerler	1847,8	1427,93	-419,9

2.3. Joybardin' maqseti ha'm waziypalari

Ha'zirgi zaman bazar qatnasiqlari da'wirinde pu'tkil respublikamiz aymaqlarinda awil xojaliq o'ndirisin joqari da'rejege ko'teriw ushin orinlaniwi tiyis bolg'an ma'seleler bul fermer xojaliqlari jer uchastkalarinin' maydanlarin optimallastiriw, aymaqtag'i barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilardin' jerlerin xatlaw (inventarizatsiyalaw) dan o'tkeriw ha'm bul jumislardi a'melge asirg'an jag'dayda jerlerden unamli ha'm maqsetke muwapiq paydalaniw, topiraq o'nimdarlig'in saqlaw ha'm asiriw, ha'r bir fermer xojalig'in ekonomikalig, finans jag'daylarin jaqsilaw na'tiyjesinde xaliqtin' jasaw sharayatin, turmis da'rejesin ja'nede rawajlandiriw bolip tabiladi.

Ma'mleketimizde awil xojaligindag'i ekonomikalıq reformalardi a'melge asiriwdag'i tiykarg'i ma'seleler ekonomikag'a barip taqaladi. Bul tiykarinan awil xojalig'ında tovarlardı islep shig'ariwda qarjilardin' artip bariwi, resurs ha'm topiraq o'nimdarlig'inin' to'men ekenligi ha'm basqalar menen ta'riyplenedi.

Awil xojalig'inan gu'lleniwi ushin islep shig'ariw o'nimdarlig'in asiriw, ta'biyiy resurslardan unamli paydalaniwdi sho'lkemlestiriw, fermer xojaliqlarin ekonomikalıq jaqtan ta'miynlew, xaliqtin' turmis da'rejesin asiriw talap etiledi. Biraq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilardin' jerlerin xatlaw (inventarizatsiya) dan o'tkeriw jumislari jer nizamliqlarina sa'ykes islep shig'ilg'an ta'rtip boyinsha orinlanadi.

Bul joybarlardı orinlawdan maqset aymaq boyinsha jer uchastkalarinin' shegaralari ha'm haqiyqiy maydanlarin, olardin' jer tu'rleri boyinsha haqiyqiy paydalaniwi, huqıq belgilewshi ha'm huqıq beriwshi hu'jjetlerinin' jer uchastkalarina bolg'an huqıqlarin esapqa aliwshi ma'mleketlik guwaxnamalarinin' bar-joqlig'in aniqlaw ha'm rayonnin' jerlerdi esapqa aliw hu'jjetlerine (rayon jer balansina) tiyisli o'zgerislerdi en'giziwden ibarat.

Xatlaw jumislari da'wirinde su'rim jerlerdegi awil xojalig'i eginlerinin' tu'rleri ko'rsetilmeydi, tek g'ana sali ha'm temeki eginleri sha'rtli belgilerde ko'rsetiledi, suwg'ariw tarmaqlari menen ta'miynlengen su'rim jerler, taslar menen pataslang'an su'rim jerler, suw eroziyasinan ziyanlang'an su'rim jerler, topiraqtin' joqarg'i gumus qatlamin suw juwip ketken uchastkalar, topiraqtin' su'rim qabati samal eroziyasinan ziyanlang'an, egilgen awil xojaliq eginleri ziyan ko'rgen yamasa toliq nabit bolg'an uchastkalardag'i su'rim jerler, jer beri aq yamasa ashıq qon'ir tu'rdegi duzlar payda bolg'an shorlanıw belgileri bar shorlang'an su'rim jerler.

Ko'p jilliq terekzarlar bolg'an, ju'zimzarlar, tutlar bulardin' barliq maydanlari xatlawdan o'tkeriliwi tiyis.

Fermer ha'm diyqan xojaliqlarina ajratilg'an ko'p jilliq terekzarlar uchastkalari xatlawdan o'tkeriledi, o'z aldina bo'lek jer uchastkasi etip siziladi

ha'm tu'sinik xati jaziladi. Xatlaw jumislari da'wirinde su'rim jerlerdegi awil xojalig'i eginlerinin' tu'rleri ko'rsetilmeydi, tek g'ana sali ha'm temeki eginleri sha'rtli belgilerde ko'rsetiledi, suwg'ariw tarmaqlari menen ta'miynlengen su'rim jerler, taslar menen pataslang'an su'rim jerler, suw eroziyasinan ziyanlang'an su'rim jerler, topiraqtin' joqarg'i gumus qatlamin suw juwip ketken uchastkalar, topiraqtin' su'rim qabati samal eroziyasinan ziyanlang'an, egilgen awil xojalig' eginleri ziyan ko'rgen yamasa toliq nabit bolg'an uchastkalardag'i su'rim jerler, jer beri aq yamasa ashig qon'ir tu'rdegi duzlar payda bolg'an shorlaniw belgileri bar shorlang'an su'rim jerler.

Baqshiliq ha'm ju'zingershilikti sho'lkemlestiriw ushin ka'rxana, mekemeler, sho'lkemler ha'm O'zbekstan Respublikasi puxaralarina ajratilg'an jer uchastkalari planda bo'lek jer uchastkalari etip ko'rsetiledi, planda baq ha'm ju'zimzarlar sha'rtli belgilerde ko'rsetilip jer uchastkasinan paydalaniwshilar atlari ko'rsetilgen tu'sinik xati tayarlanadi. Boz jerler burin su'rim jer sipatinda paydalanilg'an, gu'zden baslap keminde bir jil dawaminda awil xojalig'i eginleri egilmegen yamasa su'rilmegen jerler. Jerdin' bul tu'rin aniqlaw ushin za'rur bolg'an jag'dayda awil xojalig'i organlari ha'm ma'mleketlik jer resurslari komitetinin' qa'nigeleri qatnastiriladi. Xatlawdan o'tkergende ha'm planda belgilengende to'mendegilerge ajiratiw za'rur:

- suwg'arilmaytug'in boz jerler;
- suwg'ariw tarmaqlari menen ta'miynlengen boz jerler;
- taza boz jerler;
- taslar menen pataslang'an boz jerler;
- burin sali egilgen boz jerler.

Meliorativ qurilis stadiyasindag'i jerler – bunday jer tu'rlerine meliorativlik qurilis jumislari ju'rgizilip atirg'an awil xojalig'i bag'larindag'i jer tu'rleri kiredi. Eger meliorativlik qurilis jumislari awil xojalig'i bag'darina kirmeytug'in jer tu'rlerine orinlanip atirg'an bolsa, bunday jag'dayda qurilis jumislari pitkerilip tapsirilg'an sha buring'i jer tu'ri esapqa alinadi. Pishenzarlar pishen orip aliw ushin

paydalanilatug'in jerler. Xatlaw da'wirinde pishenzarlik uchastkalarinin' jaylasiw ornina ha'm ot-jemlik sho'plerdin' xarakterlerine qaray suwlandirilatulug'in ha'm qurg'aq pishenzarlar bolip bo'linedi. Suwlandirilatulug'in pishenzarlar da'rya boylarinda, oypatliq jerlerde shuqirlarda jaylasqan ha'r jili waqti-waqti suwlandirilip turilatug'in jerler bolip tabiladi. Suwlandirilatulug'in pishenzarlar taza ha'm taslar, qumlar menen pataslang'an tu'rlerge bo'linedi. Qurg'aq pishenzarlar biyik qirlarda, taw eteklerinde jaylasqan, sistemali tu'rde pishen orip alinatug'in jerler. Qurg'aq pishenzarlar taza ha'm mexanizmler ja'rdemide orip aliwg'a qiyinshiliq tuwdiratug'in taslar menen pataslang'an tu'rlerge bo'linedi.

O'zbekstan Respublikasi puxaralarina ajratilg'an jer uchastkalari planda bo'lek jer uchastkalari etip ko'rsetiledi, planda baq ha'm ju'zimzarlar sha'rtli belgilerde ko'rsetilip jer uchastkasinan paydalaniwshilar atlari ko'rsetilgen tu'sinik xati tayarlanadi. Boz jerler burin su'rim jer sipatinda paydalanilg'an, gu'zden baslap kemide bir jil dawaminda awil xojalig'i eginleri egilmegen yamasa su'rilmegen jerler.

Eger meliorativlik qurilis jumislari awil xojalig'i bag'darina kirmeytug'in jer tu'rlerine orinlanip atirg'an bolsa, bunday jag'dayda qurilis jumislari pitkerilip tapsirilg'an sha buring'i jer tu'ri esapqa alinadi. Pishenzarlar pishen orip aliw ushin paydalanilatug'in jerler. Xatlaw da'wirinde pishenzarlik uchastkalarinin' jaylasiw ornina ha'm ot-jemlik sho'plerdin' xarakterlerine qaray suwlandirilatulug'in ha'm qurg'aq pishenzarlar bolip bo'linedi. Suwlandirilatulug'in pishenzarlar da'rya boylarinda, oypatliq jerlerde shuqirlarda jaylasqan ha'r jili waqti-waqti suwlandirilip turilatug'in jerler bolip tabiladi. Suwlandirilatulug'in pishenzarlar taza ha'm taslar, qumlar menen pataslang'an tu'rlerge bo'linedi.

Jaylawlar ot-jemlik o'simlikler o'setug'in, mal jaylawi ushin qolayli, pishenzarlik ushin paydalanilmaytug'in ha'm boz jerler tu'rine kirmeytug'in jerlerge aytiladi. Haqiqiy jag'dayi boyinsha jaylawlar qosimsha sho'p tuqimlari egilip, aziqlandirip yamasa basqada agrotexnikaliq ha'm meliorativlik ilajlar menen ta'miynlenip jaqsartilg'an jaylawlar, da'rya qayirinda jaylasqan jaylaw

uchastkalari, suvlandirilg'an, mallardi suwg'ariw ushin qudiqlar menen ta'miynlengen jaylawlar, taza jaylawlar, taslar menen pataslang'an jaylawlar, uliwma maydaninin' 20 % inen ko'biregi putazarliqlar menen aralas jaylawlar, siyrek tog'aylar menen qaplang'an jaylawlardan ibarat. Jil dawaminda mal bag'ilatug'in jaylawlarda xatlaw jumislari o'tkergende jildin' ha'r ma'wsiminde paydalanilatug'in jaylawlar bo'lek ko'rsetiliwi kerek.

Meliorativlik qurilis jumislari awil xojalig'i bag'darina kirmeytug'in jer tu'rlerine orinlanip atirg'an bolsa, bunday jag'dayda qurilis jumislari pitkerilip tapsirilg'an sha buring'i jer tu'ri esapqa alinadi. Pishenzarlar pishen orip aliw ushin paydalanilatug'in jerler. Xatlaw da'wirinde pishenzarlik uchastkalarinin' jaylasiw ornina ha'm ot-jemlik sho'plerdin' xarakterlerine qaray suvlandirilatuq'in ha'm qurg'aq pishenzarlar bolip bo'linedi. Suvlandirilatuq'in pishenzarlar da'rya boylarinda, oypatliq jerlerde shuqirlarda jaylasqan ha'r jili waqti-waqti suvlandirilip turilatug'in jerler bolip tabiladi.

Suvlandirilatuq'in pishenzarlar taza ha'm taslar, qumlar menen pataslang'an tu'rlerge bo'linedi. Qurg'aq pishenzarlar biyik qirlarda, taw eteklerinde jaylasqan, sistemali tu'rde pishen orip alinatug'in jerler. Qurg'aq pishenzarlar taza ha'm mexanizmler ja'rdeminde orip aliwg'a qiyinshiliq tuwdiratuq'in taslar menen pataslang'an tu'rlerge bo'linedi.

O'zbekstan Respublikasi puxaralarina ajratilg'an jer uchastkalari planda bo'lek jer uchastkalari etip ko'rsetiledi, planda baq ha'm ju'zimzarlar sha'rtli belgilerde ko'rsetilip jer uchastkasinan paydalanishilar atlari ko'rsetilgen tu'sinik xati tayarlanadi. Boz jerler burin su'rim jer sipatinda paydalanilg'an, gu'zden baslap keminde bir jil dawaminda awil xojalig'i eginleri egilmegen yamasa su'rilmegen jerler.

Tog'ay ha'm putazarliqlardi xatlawdan o'tkeriwde to'mendegiler basshiliqqa aliniwi za'rur: ka'rxana, mekeme ha'm sho'lkemler territoriyalarinin' ishinde jaylasqan tog'ay xojalig'i iyeliginde tog'ay uchastkalari o'z aldina bo'lek xatlawdan o'tkeriledi, barliq tog'aylar japiraqli, tikenli ha'm aralas tog'aylarga

bo'linadi. Bull massivte joylasqan tog'ay tu'rlarining bironi ekinshisiga salishtirg'andagi maydani 10 % dan kam bo'lmagan jag'dayda, bull massiv aralas tog'ay uchastkalari bo'lib esaplanadi, parklar, na'lxanalar, qoriqxonalar, milliy parklar ha'm terekzarlar xatlaw planida bo'lek ko'rsetiladi, putazarlar menen qaplang'an yer uchastkalari, topiraqlardi qorg'aw ha'm suw qorg'aw maqsetinde misali da'rya, kanallar, suw saqlag'ishlar jag'asinda, taw eteklerinde otirg'izilg'an tog'aylar ha'm putazarlar xatlaw planida bo'lek ko'rsetiladi ha'm tiyisli sha'rtli belgiler qoyiladi.

Xatlaw da'wirinde awil xojalig'inda paydalanilmaytug'in yerler to'mendegi tu'rlerge bo'linadi: qumlar, taslaqlar, shorlang'an yerler, taqirlar, jerdin' tiykarg'i qatlamining yer betinde joylasqan uchastkalari, qoyimshiliqlar, mal qoyimshiliqlari h.t.b. ob'ektler kiredi.

Oblast ha'm rayon ha'kimlarining biyliklerine sa'ykes «Uzdaverloyiha» instituti qanigeleri ta'repinen ma'mleketlik dizimnen o'tkeriw xu'jjetlerine tiykarlanip yer uchastkalarina turaqli iyelik etiw, turaqli ha'm mu'ddetli paydalaniw, ijaraliq ha'm menshiklik huqiqina iye yuridikaliq ha'm fizikaliq ta'replerdin' dizimi tayarlanadi ha'm rayonliq yer resursleri xizmeti menen kelisiledi. Yer uchastkalarin paydalaniwg'a huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler turaqli iyelik etiw huqiqin beretug'in ma'mleketlik aktler, turaqli ha'm mu'ddetli paydalaniw huqiqin beretug'in ma'mleketlik aktler, ijaralashartnamalari, menshiklik huqiqin beretug'in ma'mleketlik orderler, servitut haqqinda kelisimler, jerge iyelik etiw, paydalaniy, ijarag'a aliw ha'm menshiklik etiw huqiqilarina sheklewler hu'kimet organlarinin' sheshimleri, qararlari, yer uchastkalarin ma'mleketlik dizimnen o'tkeriw guwaxnamalari jiynaladi, u'yreniledi ha'm talqilanadi. Yer uchastkalari shegaralarin yuridikaliq bekitiw materiallari misali grafikaliq materiallar ha'm rayon, qala ha'm poselka shegaralarinin' jazba turdegi tu'sinigi, xojaliqlar araliq yer du'ziw joybarlari, yer ajiratiw joybarlari, yuridikaliq jaqtan bekitip beriwge tiyisli basqada xu'jjetler ha'm materiallar jiynaladi ha'm u'yrenilip shig'iladi.

O'tken jillarda orinlang'an xatlaw jumislarinin' topogeodeziyalik, topiraq, geobotanikalik ha'm basqada izertlewler, aerofotosxemkalar, tiyisli masshtabdag'i son'g'i jillari baspadan shiqqan plan ha'm kartmateriallar, qolda bar kartmateriallarga'a saykes jer uchastkalarinin' uliwma maydanlari ha'm jer tu'rlerinin' konturlar boyinsha esaplaw vedomostlari jiynaladi ha'm u'yrenip shig'iladi. Shegaralardi yuridikaliq bekitiw materiallari huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler tiykarinda qabillang'an masshtabdag'i plan ha'm kartmateriallarga'a jer uchastkalarinin' yuridikaliq shegaralari tu'siriledi. Plan ha'm kartmateriallarga'a jer uchastkalarinin' yuridikaliq shegaralari rayonliq jer uchastkalari xizmeti menen kelisiledi.

Jer uchastkalarin paydalaniwg'a huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler turaqli iyelik etiw huqiqin beretug'in ma'mleketlik aktler, turaqli ha'm mu'ddetli paydalaniw huqiqin beretug'in ma'mleketlik aktler, ijara shartnamalari, menshiklik huqiqin beretug'in ma'mleketlik orderler, servitut haqqinda kelisimler, jerge iyelik etiw, paydalaniy, ijarag'a aliw ha'm menshiklik etiw huqiqlarina sheklewler hu'kimet organlarinin' sheshimleri, qararlari, jer uchastkalarin ma'mleketlik dizimnen o'tkeriw guwaxnamalari jiynaladi, u'yreniledi ha'm talqilanadi. Jer uchastkalari shegaralarin yuridikaliq bekitiw materiallari misali grafikaliq materiallar ha'm rayon, qala ha'm poselka shegaralarinin' jazba turdegi tu'sinigi, xojaliqlar araliq jer du'ziw joybarlari, jer ajiratiw joybarlari, yuridikaliq jaqtan bekitip beriwge tiyisli basqada xu'jjetler ha'm materiallar jiynaladi.

Za'ru'rli topogeodeziyalik, topiraq, geobotanikalik esaplaw ha'm basqada materiallar joq bolg'an jag'dayda, bull jumislar qosimsha tu'rde bo'lek orinlanadi. Jer uchastkasinin' dala izertlew jumislari «Uzdaverloyiha» instituti qa'nigeleri ta'repinen xatlawdan o'tkeriletug'in jer uchastkalarina huqiqi bar yuridikalaq ha'm fizikalik ta'replerdin' isenimli wa'kilinin' qatnasiwinda o'tkeriledi. Za'rur bolg'an jag'dayda rayonnin' agronomiyaliq, suw xojalig'i, arxitektura ha'm basqada xizmet qa'nigeleri qatnastiriladi. Sonin' menen birge ha'r bir yuridikaliq ha'm fizikalik ta'replerdin' xatlawdan o'tkeriletug'in jer uchastkalarina huqiq beretug'in

xu'jjetlerinin' bar yamasa joq ekenligi tekserilip ko'riledi.

Dala izertlew jumislari waqtinda plan ha'm kartmateriallarg'a jer uchastkalarinin' haqiyqiy paydalaniw shegaralari, elatli punktlerdin' shegaralari, sonin' menen birge elatdi punktler ishinde jaylasqan jer tu'rleri ko'rsetilgen ja'miyetlik jerler, o'mirlik, miyrasliq iyelik etiw huqiqina iye diyqan xojalig'i jer uchastkalari, pu'tin jer massivleri ha'm awil xojalig'i emes bag'dardag'i jer uchastkalari shegaralari bo'lek ko'rsetiledi. Puxaralarg'a menshik jay qurilisi ha'm menshik tamarqa jer ushin qosimsha berilgen jer uchastkalarinin' shegaralari, awil xojalig'i ha'm basqada jer tu'rlerinin' mu'mkin bolg'an ishki xojaliq jan'a jer o'zlestiriw, suwlandiriw jer rezervlerinin' meliorativlik jaqsilandiriw talap etiletug'in jerlerdin' orinnin' topografiyalik elementleri konturlarinin' shegaralari, o'zgerisler engizilgen jer tu'rleri konturlarinin' shegaralari topografiyalik elementler plan ha'm kartmateriallarg'a talap etiletug'in aniqliqqa juwap beretug'in dala deshifrovkasi, o'lshewler usili menen tu'siriledi.

Eger awil xojalig'i emes bag'dardag'i jer uchastkalardi qabillag'an masshtabdag'i kartmateriallarg'a tu'siriw mu'mkinshiligi bolmasa olardin' konfiguratsiyalari tuwri geometriyalik figurag'a jaqin bolsa, bull uchastkalardin' shegaralari instrumental o'lshewler na'tiyjesinde aniqlanadi. Dala izertelew jumislari waqtinda awil xojalig'i ha'm basqada jer tu'rlerinin' haqiyqiy paydalaniwi aniqlanadi.

Jerlerdin' ruxsat etilgen bag'darda basqa maqsette paydalaniwi ha'm paydalanilmaw faktleri arnawli aktte ko'rsetiledi ha'm tiyisli sheshim qabil etiw ushin rayonliq komissisina usiniladi. Dala jumislarinin' na'tiyjeleri tu'sirilgen, sha'rtli belgiler qoyilip, tu'sinikler berilip islep shig'ilg'an jer uchastkalarinin' planlarina jumisti orinlawshi ha'm jer uchastkalarina huqiqqi iye bolg'an yuridikaliq ha'm fizikaliq ta'replerdin' isenimli wa'killeri, za'rur bolg'an ha'm olar xatlaw jumislarinda qatnasqan jag'dayda agronomiyaliq, suw xojalig'i, arxitekturaliq ha'm basqada xizmetler qa'nigeleri qol qoyadi.

Dala izertlew jumislari da'wirinde rayonnin' jer kadastrı kitabında jerden

paydalaniw huqiqi dizimge alinbag'anligi aniqlang'an jer uchastkalari boyinsha olardin' jerden paydalaniw huqiqin beriwshi xu'jjetlerinin' bar yamasa joq ekenligi jo'ninde mag'liwmat tayarlanadi ha'm bull jer uchastkalarina qon'silas jer uchastkalari bolg'an yuridikaliq ha'm fizikaliq ta'replerdin' isenimli wa'killerinin' qatnasiwinda atalg'an jer uchastkalarinin' paydalaniwindag'i jerlerdin' haqiyqiy shegaralari xatlaw planinda tu'siriledi.

Tayarliq ha'm dala izertlew jumislari materiallari boyinsha jer uchastkalarinin' dizimi islep shig'iladi, shegaralarina o'zgeris bolmag'an ajiratilg'an jerlerdin' uliwma maydanlarina aniqliq kirgizilgen jer uchastkalari, rayonnin' jer kadastri kitabinda haqiyqiy paydalaniwi boyinsha dizimge aling'an, biraq huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler bolmag'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde rayon jer kadastri kitabinda dizimge alinbag'anlig'i aniqlang'an, huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler bolmag'an, biraq qon'silas jer iyelewshi jerden paydalaniwshi, menshiklik qiliwshi ta'repler menen shegara boyinsha narazilig'i joq jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde qon'islas jer iyelewshiler, jerden paydalaniwshilar, menshiklik etiwshiler ta'repinen shegara boyinsha narazilig'i bar bolg'ani aniqlang'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde jerden o'zbasimshaliq penen paydalanip kiyatirg'ani aniqlang'an jer uchastkalarinin' dizimi islep shig'iladi. Xatlaw na'tiyjeleri tu'sirilgen plan ha'm kartmateriallar tiykarinda jer tu'rlerinin' konturlar boyinsha vedomostlari du'ziledi.

Xatlaw materiallari rayonliq ha'm oblastliq ha'kimiyatlar janindag'i jer ma'seleleri boyinsha turaqli ha'rekettegi komissiyalar ta'repinen ko'rip shig'ilip, kelisilip, ha'kimler ta'repinen tastiyoqlanadi.

Jer uchastkalarin xatlawdan o'tkeriw boyinsha jer uchastkalarinin' dizimi islep shig'iladi, shegaralarina o'zgeris bolmag'an ajiratilg'an jerlerdin' uliwma maydanlarina aniqliq kirgizilgen jer uchastkalari, rayonnin' jer kadastri kitabinda haqiyqiy paydalaniwi boyinsha dizimge aling'an, biraq huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetler bolmag'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari

da'wirinde rayon jer kadastrı kitabında dizimge alinbag'anlig'i aniqlang'an, huqıq belgilewshi ha'm huqıq beriwshi xu'jetteler bolmag'an, biraq qon'silas jer iyelewshi jerden paydalaniwshi, menshiklik qiliwshi ta'repler menen shegara boyınsha narazilig'i joq jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde qon'islas jer iyelewshiler, jerden paydalaniwshilar, menshiklik etiwshiler ta'repinen shegara boyınsha narazilig'i bar bolg'ani aniqlang'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde jerden o'zbasimshaliq penen paydalanip kiyatirg'ani aniqlang'an jer uchastkalarinin' dizimi islep shig'iladi. Xatlaw na'tiyjeleri tu'sirilgen plan ha'm kartmateriallar tiykarında jer tu'rlerinin' konturlar boyınsha vedomostlari du'ziledi.

Rayonnin' jer kadastrı kitabında haqiqiy paydalaniwi boyınsha dizimge aling'an, biraq huqıq belgilewshi ha'm huqıq beriwshi xu'jetteler bolmag'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde rayon jer kadastrı kitabında dizimge alinbag'anlig'i aniqlang'an, huqıq belgilewshi ha'm huqıq beriwshi xu'jetteler bolmag'an, biraq qon'silas jer iyelewshi jerden paydalaniwshi, menshiklik qiliwshi ta'repler menen shegara boyınsha narazilig'i joq jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde qon'islas jer iyelewshiler, jerden paydalaniwshilar, menshiklik etiwshiler ta'repinen shegara boyınsha narazilig'i bar bolg'ani aniqlang'an jer uchastkalari, dala izertlew jumislari da'wirinde jerden o'zbasimshaliq penen paydalanip kiyatirg'ani aniqlang'an jer uchastkalarinin' dizimi islep shig'iladi.

O'zbekstan Respublikasi Jer resurslari, geodeziya, kartografiya ha'm ma'mleketlik kadastrı ma'mleketlik komitetinin' is rejesi, O'zbekstan Respublikasi «Jer Kodeksi» nin' 12-statyasina muwapiq massivler boyınsha fermer ha'm basqa da xojaliklardan jer maydanların xatlawdan o'tkeriw jumislarin alip bariw tapsirildi. Bul jumislardi orinlaw maqsetinde bir qansha jumislar islendi.

Shomanay rayoninin' ha'kiminin' 2015 jil 22 avgusttag'i 72 F sanli biyligine muwapiq «Uzdaverloyiha» instituti Qaraqalpaqstan bo'limi qa'nigelerileri, rayon komissiya ag'zaları ha'm xojaliq qa'nigeleri menen birgelikte

Shomanay massisi «M. Abdullaev» fermer xojalig'i jerlerin xatlawdan o'tkeriw joybarliq jumislari orinlandi. Xatlaw jumisinin' maqseti, xojalig jer uchastkalarinin' shegaralari ha'm haqiqiy maydanlarin, olardin' jer tu'rleri boyinsha haqiqiy paydalaniwin, aniqlang'an pariqlarina sa'ykes rayon jer esabina ha'm kadastr hu'jjetlerine tiyisli o'zgerisler kirgizildi.

2.4. O'mir qa'wipsizligi

O'zbekstan Respublikası Joqarı ha'm orta arnawlı bilim minisitrligi, puqaralıq qorg'anıwdın' baslıg'ı A.Parpievtin' 28.10.2008 j. №318 sanli buyrıg'ı ha'm universitet İlimiy Ken'esi (12.11.2008 j, №2 is qag'azı) qararı tiykarında tayarlang'an universitet rektoratı buyrıg'ına (13.11.2008 j. №120 D/1, §4) tiykarlanıp «O'mir qa'wipsizligi» pa'nin barlıq ta'lim bag'darları boyinsha talabalarg'a oqıw protsessinde u'yretiw ushın, magistr dissertatsiyasın ha'm bakalavr qa'nigelik pitkeriw jumısın orınlawda pa'nnin' huqıqıy tiykarları kirgizildi.

“Ja'miyette puxaralardın' huqıqları ha'm erkinliklerin qorg'aw ta'miyinlengende ol haqıqıy, huqıqıy puxaralıq ja'miyet boladı. Ha'r bir adam o'z huqıqların anıq biliwi olardan paydalana alıwı, o'z huqıqı ha'm erkinliklerin qorg'ay alıwı lazım. Bunın' ushın da'slep ma'mleketimiz xalqının' huqıqıy ma'deniyatın asırıw za'ru'r” (Karimov. O'zbekstan XXI a'sirge umtilmaqta, 31-b).

XX a'sirdin' 60–jıllarınan baslap is ju'rgizip kelgen puxaralıq qorg'anıw sistemasının' tiykarıg'ı wazıypası tınıshlıq da'wirinde ha'm urıs jag'dayında ma'mleket xalqın jalpı qırğ'ın quralları ha'm basqa xu'jim qurallarınan qorg'aw, urıs jag'dayında xalıq xojalıg'ı obektlerinin' turaqlı islewin ta'miyinlew ha'mde apatshılıq oshaqlarında qutqarıw ha'm tiklew jumısların o'z waqtında na'tiyjeli a'melge asırıwdan ibarat edi.

Biraq xalıq o'mirine tek jalpı qırğ'ın quralları emes, ba'lkim basqa qa'wip–qa'terlerde qa'wip salmaqta, olardı na'zerden shette qaldırıw hasla mu'mkin emes.

Bular ta'biyyiy, texnogen ha'm ekologiyaliq qa'siyetli ayriqsha jag'daylar bolip tabiladi.

90–jillarg'a kelip yadro urisi qa'wipi kemeyip, biologiyaliq qurallardan paydalanıw sheklep qoyıldı, jan'a – zamanago'y qural tu'rleri oylap tabıldı, olar adamlar ushın qa'wipli bolmay, ba'lki ekonomikalıq obektlerdi isten shıg'arıwg'a qaratılǵ'an edi. Bulardıń barlıǵ'ı puqaralıq qorg'anıw sisteması ornında jan'a bir sistema du'ziliw kerekligin da'llilep berdi.

Puqaralıq qorg'anıw ornın iyelewi mu'mkin bolǵ'an iri ko'lemdegi ayriqsha jag'daylarga a'welden tayarlıqtı ta'miyinlewshi jan'a arnawlı ma'mleket sisteması iyelewi, ol tınıshlıq ha'mde uris da'wirinde xalıqtı ha'm ayaqlardı ayriqsha jag'daylardan qorg'awı lazım edi. Bul sistema xalıqtı ayriqsha jag'daylardan qorg'aw ha'm qutqarıw jumısların o'tkerip qoymay, basqa a'hmiyetli ilajlardı: ta'biyyiy apatlardan qa'wipli ayaqlar kartaların du'ziw, seysmikalıq bekkem bina ha'm imaratlardı qurıw, qısqa, orta ha'm uzaq mu'ddetli boljaw jumısların sho'lkemlestiriwi ha'm xalıq tayarlıǵ'ın a'melge asırıwı lazım edi.

Usı orında ja'ne bir ma'seleni aydınlastırıp alıwǵ'a tuwra keledi. Ayriqsha jag'day degen ne, onnan xalıqtı ha'm ayaqlardı qorg'aw degende neni na'zerde tutıwımız kerek?

Ayriqsha jag'day – adamlar qurban bolıwı, olardıń den sawlıǵ'ı yaqi qorshag'an ortalıqqa zıyan tiyiwi, materiallıq shıǵ'ınlar keltirip shıǵ'ılıwı ha'mde adamlardıń turmıs sharayatının' izden shıǵ'ıwına alıp keliwi mu'mkin bolǵ'an yaqi alıp kelgen avariya, apatshılıq, qa'wipli ta'biyg'iy ha'diyse yaqi basqa ta'biyyiy apatshılıq na'tiyjesinde belgili bir ayaqta ju'zege kelgen jag'day.

Xalıqtı ha'm ayaqlardı ayriqsha jag'daylardan qorg'aw – ayriqsha jag'daylardıń aldın alıw ha'm olardı saplastırıw ilajları, usılları, qurallar sisteması, ha'reketler birlesigi.

Ayriqsha jag'daylardıń aldın alıw – aldın ala o'tkerilip, ayriqsha jag'daylar ju'z beriwi qa'wipin mu'mkinshiligi bolǵ'ansha kemeytiwge, bunday jag'daylar ju'z bergin ta'g'dirde bolsa adamlar den sawlıǵ'ın saqlaw, qorshag'an ta'biyyiy

ortaliqqa tiyetug'in ziyan ha'm materialliq shig'inlar mug'darin kemeytiwge qaratilg'an ilajlar kompleksi.

Ayriqsha jag'daylardı saplastırıw – ayriqsha jag'daylar ju'z bergende o'tkerilip, adamlar o'miri ha'm den sawlig'in saqlaw, qorshag'an ta'biyy ortaliqqa tiyetug'in ziyan ha'm materialliq shig'inlar mug'darin kemeytiwge, sonday – aq ayriqsha jag'daylar ju'z bergen zonalardı shen'berge alıp, qa'wipli faktorlar ta'sirin toqtatıwg'a qaratilg'an avariya – qutqarıw jumısları ha'm basqa keshiktirip bolmaytug'in basqa jumıslar kompleksi.

Xalıqtı ha'm aymaqlardı ayriqsha jag'daylardan qorg'aw tarawında qoyilg'an en' tiykarg'ı jumıslardıń biri–da'slep Qorg'anıw ministrliqi qasında puqaralıq qorg'anıw ha'm ayriqsha jag'daylar basqarmasınin', son' usı basqarma tiykarında **O'zbekstan Respublikası Prezidentinin' 1996 jil 4 marttag'ı PF–1378 Buyrıg'ı** menen Ayriqsha jag'daylar ministrliginin' du'ziliwi boldı.

Ministrlik is ju'rgize baslag'annan son' xalıqtı ha'm aymaqlardı ayriqsha jag'daylardan qorg'aw tarawınin' huqıqiy tiykarın du'ziwshi bir qatar nızam ha'm qararlar qabil etildi.

O'zbekstan Respublikası nızamları:

Xalıqtı ha'm aymaqlardı ta'biyy ha'm texnogen qa'siyetli ayriqsha jag'daylardan qorg'aw haqqında (1999 jil 20 avgust) – 5 bo'lim ha'm 27 statyadan ibarat. Nızam xalıqtı ha'm aymaqlardı ta'biyy ha'm texnogen qa'siyetli ayriqsha jag'daylardan qorg'aw tarawındag'ı sotsial mu'na'sibetlerdi ta'rtipke saladı ha'm ayriqsha jag'daylar ju'z beriwi ha'm rawajlanıwınin' aldın alıw, ayriqsha jag'daylar keltiretug'in shig'inlardı azaytıw ha'm ayriqsha jag'daylardı saplastırıwdı maqset etip qoyadı.

Puxaralıq qorg'anıw haqqında (2000 jil 26 may) – 4 bo'lim ha'm 23 statyadan ibarat. Usı nızam puxaralıq qorg'anıw tarawındag'ı tiykarg'ı wazıypalardı, olardı a'melge asırıwdın' huqıqiy tiykarların, ma'mleket organlarınin', birlespe ha'm sho'lkemlerdin' wa'killiklerin, O'zbekstan

Respublikası puxaralarının' huqıqları ha'm ma'jbu'riyatların, sonday – aq puxaralıq qorg'anıw ku'shleri ha'm quralları belgileydi.

Adamnıń immunitet jetispewshiligi virusı menen keselleniwiniń aldın alıw haqqında (1999 jıl 19 avgust) – 13 statya. Nızamda AİJS keselliginiń aldın alıw tarawındag'ı ma'mleketlik ta'miyinlew, kesellikniń aldın alıw boyınsha jumıslardı qarjı menen ta'miyinlew, puxaralardıń ha'm ma'jbu'riyatlarına tiyisli ma'seleler ko'rsetilgen.

Gidrotexnika inshaatlarınıń qa'wipsizligi haqqında (1999 jıl 20 avgust) – 15 statya. Usı nızamnıń maqseti gidrotexnika inshaatların joybarlastırıw, qurıw, paydalanıwǵa tapsırıw, olardan paydalanıw, olardı rekonstruktsiya qılıw, tiklew, konservatsiyalaw ha'm tamamlawda qa'wipsizlikni ta'miyinlew boyınsha iskerligin a'melge asırıwda ju'zege keletug'ın mina'sibetlerdi ta'rtipke salıw bolıp tabıladı.

Awıl xojalıq o'simliklerin zıyankesler, kesellikler ha'm jabayı ot - sho'plerden qorg'aw haqqında (2000 jıl 31 avgust) – 28 statya. Usı nızamnıń maqseti awıl xojalıq o'simliklerin zıyankesler, kesellikler ha'm jabayı ot - sho'plerden qorg'awdı ta'miyinlew, o'simliklerdi qorg'aw qurallarıniń adam den sawlıǵına, qorshag'an ta'biyiy ortalıqqa zıyanlı ta'siriniń aldın alıw menen baylanıslı qatnaslardı ta'rtipke salıwdan ibarat.

Radiatsiyalıq qa'wipsizlik haqqında (2000 jıl 31 avgust) – 5 bo'lim ha'm 28 statyadan ibarat. Nızamnıń maqseti radiatsiyalıq qa'wipsizlikni, puxaralar o'miri, den sawlıǵı ha'm mal – mu'liki, sonday – aq, qorshag'an ortalıqtı ionlastırıwshı nurlanıwdıń zıyanlı ta'sirinen qorg'awdı ta'miyinlew menen baylanıslı qatnaslardı ta'rtipke salıwdan ibarat.

Terrorizmge qarsı gu'res haqqında (2000 jıl 15 dekabr) – 6 bo'lim ha'm 31 statyadan ibarat. Usı nızamnıń maqseti terrorizmge qarsı gu'res tarawındag'ı qatnaslardı ta'rtipke salıwdan ibarat. Nızamnıń tiykarg'ı wazıypaları shaxs, ja'miyet ha'm ma'mleketniń suverenitetin ha'm aymaqlıq pu'tinligin qorg'aw puxaralar tınıshlıǵı ha'm milliy tatıwlıqtı saqlawdan ibarat.

Qa'wipli islep shig'ariv obektlerinin' sanaat qa'wipsizligi haqqında (2006 jil 28 sentyabr) – 23 statya. Nizamning' maqseti qa'wipli islep shig'ariv obektlerinin' sanaat qa'wipsizligi tarawındag'ı qa'tnaslardı ta'rtipke salıwdan ibarat.

O'zbekstan Respublikası Prezidentinin' qararı:

Tasqınlar, sel ag'ımları, qar ko'shiw ha'm jer ko'shkisi ha'diyseleri menen baylanıslı ayırıqsha jag'daylardın' aldın alıw ha'm olardıń aqıbetlerin toqtatıw barısındag'ı – ilajlar haqqında (2007 jil 19 fevral, PQ – 585 – sanlı). Tasqınlar, sel ag'ımları, qar ko'shiw ha'm jer ko'shki ha'diyseleri menen baylanıslı jumıslardı o'z waqtında ha'm na'tiyjeli sho'lkemlestiriw, sonday-aq olardıń aqıbetlerin tezlik penen toqtatıw maqsetinde qabıl etilgen.

O'zbekstan Respublikası Ministrler Kabinetinin' qararlari:

O'zbekstan Respublikası Ayırıqsha jag'daylar ministrliginin' jumısın sho'lkemlestiriw ma'seleleri haqqında (1996 jil 11 aprel, 143 – sanlı). Qararg'a «O'zbekstan Respublikası Ayırıqsha jag'daylar haqqında»g'ı Nizam qosımsha etilgen. Ayırıqsha jag'daylar ministrliginin' tiykarg'ı wazıypaları, huqıqları keltirilgen.

O'zbekstan Respublikası Ayırıqsha jag'daylarda olardıń aldın alıw ha'm ha'reket etiw ma'mleketlik sisteması haqqında (1997 jil 23 dekabr, 558 - sanlı). Qarar menen O'zbekstan Respublikası Ayırıqsha jag'daylarda olardıń aldın alıw ha'm ha'reket etiw ma'mleketlik sisteması (AJMS) haqqındag'ı Nizam ha'm onıń du'zilisi tastıyqlang'an, ministrlik ha'm idaralardıń xalıq ha'm aymaqlardı ayırıqsha jag'daylardan qorg'aw boyınsha funktsiyaları keltirilgen.

O'zbekstan Respublikası xalqın ayırıqsha jag'daylardan qorg'awg'a tayarlaw ta'rtibi haqqında (1998 jil 7 oktyabr 427 – sanlı). Qarar ma'mleket xalqın ha'm aymaqların ta'biyiy ha'm texnogen qa'siyetli ayırıqsha jag'daylardan qorg'aw sistemasın rawajlandırıw maqsetinde qabıl etilgen. Qararg'a qosımsha keltirilgen «Xalıqtı ayırıqsha jag'daylardan qorg'aw tarawında tayarlaw ta'rtibi

haqqida»g'ı Nızam O'zbekstan Respublikası xalqın ayrıqsha jag'daylardan qorg'aw tarawında, sonday – aq ayrıqsha jag'daylarda ha'reket etiwge tayarlıqtan o'tip atırg'an xalıq toparların tayarlawdın' tiykarg'ı wazıypaların, tu'rleri ha'm usılların belgileydi.

Ta'biyy, texnogen ha'm ekologiyalıq qa'siyetli ayrıqsha jag'daylardın' sıpatlaması haqqında (1998 jil 27 oktyabr, 455 – sanlı). Qarar menen tastıyqlang'an sıpatlamag'a muwapıq ayrıqsha jag'daylar ju'zege keliw sebeplerine ko're texnogen, ta'biyy ha'm ekologiyalıq qa'siyetli, usı jag'daylarda zıyan kergen adamlar sanına, materiallıq zıyanlar mug'darına ha'm ko'lemlerine qarap lokal, jergilikli, respublika ha'm transshegaralı tu'rlerge bo'linedi.

O'zbekstan Respublikasında adamlar ha'm haywanlardın' qutırıw keselligine qarsı gu'resti ku'sheytıw ilajları haqqında (1996 jil 18 yanvar, 32 – sanlı). Adamlar ha'm haywanlardın' qutırıw keselligine qarsı gu'res ilajlarının' na'tiyjeligin asırıw, sonday – aq xalıq jasaw orınlarında iyt, pıshıq ha'm basqa u'y haywanların ta'rtipke salıw maqsetinde qabıl etilgen.

G'alaba xalıqlıq ilajlardı o'tkeriw qag'ıydaların tastıyqlaw haqqında (2003 jil 13 yanvar, 15 – sanlı). O'zbekstan Respublikası aymag'ında g'alaba xalıqlıq ilajlar o'tkeriliwi waqtında ja'ma'a't qa'wipsizligin ta'miyinlew ha'm ta'rtibin qorg'aw maqsetinde qabıl etilgen.

Ayrıqsha jag'daylardı boljaw ha'm aldın alıw Ma'mleket da'stu'rin tastıyqlaw haqqında (2007 jil 3 aprel, 71 – sanlı). Ayrıqsha jag'daylardın' aldın alıw ha'm aqıbetlerin saplastırıw tarawında alıp barılıp atırg'an jumıslar o'nimliligin asırıw maqsetinde qabıl etilgen.

Joqarıda ko'rsetilgen huqıqıy hu'jjetler tiykarında oqıw protsessinde talabalarg'a “O'mir qa'wipsizligi” pa'ninin' barlıq bag'darları boyınsha ken' ma'niste tu'sinikler berildi.

III BAP. JOYBAR BOYINSHA TEXNIKALIQ- EKONOMIKALIQ KO'RSETKISHLER

3.1. Joybar boyinsha xojaliqtin' texnikaliq-ekonomikaliq ko'rsetkishleri ha'm olarg'a aniqlama kirgiziw

O'zbekstan Respublikasi jer resurslari, geodeziya, kartografiya ha'm ma'mleketlik kadastr ma'mleketlik komitetinin' is rejesi, O'zbekstan Respublikasi «Jer Kodeksi» nin' 12-statyasi, 2015-jil 21- yanvardag'i tastiqlang'an «Yergeodezkadastr» ma'mleketlik komitet ta'repinen 2015-jilda a'melge asirilatu`g'in is-ilajlar da`stu`rine ha'm Shomanay rayoni ha`kiminin` 2015-jil 24-iyundag`I 44-b-sanli biyligine tiykarlanip Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awil xojalig'inin' barliq jerlerin xatlaw (inventarizatsiya) dan o'tkeriw boyinsha joybarliq jumislar alip barildi. Orinlang'an joybarliq jumislarg'a bekitilgen qa'nigeler ta'repinen tiyisli hu'jjetler du'zildi ha'm du'zilgen ishhi topar qurami ta'repinen tastiyoqlandi. Xojaliq boyinsha xatlaw (inventarizatsiya) jumislari 9058,9 gektar maydanda orinlandi. 2001-jilg'i fotoplanlardi deshifrovkalaw (korrektirovkalaw) materiallari tiykarinda 1: 10000 masshtabdag'i plan ha'm kartmateriallarda orinlandi. Jer tu'rlerinin' konturlari maydanin esaplawda esaplaw vedomostlarinan paydalanildi.

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivinin' barliq jerlerin xatlaw (inventarizatsiya) dan o'tkeriw jumislarinin' na'tiyjeleri tiykarinda rayonnin' jerlerdi esapqa aliw ha'm jer kadastr xu'jjetlerine tiyisli o'zgartirisler kiritildi. Jer resurslarin basqariw, jer qatnasiqlarin ta'rtiplestiriw metodlarin jaqsilaw maqsetinde islengen jumislar rayon ha`kimi ta'repinen tastiyoqlandi.

Xatlaw na'tiyjeleri tu'sirilgen plan ha'm kartmateriallar tiykarinda jer tu'rlerinin' konturlar boyinsha esaplaw vedomosti, kerek bolg'an jag'dayda jer uchastkasinin' uliwma maydanin esaplaw vedomosti du'ziledi. Bul jumislardi orinlaw ushin paydalanip atirg'an plan-kartmateriallarga sa'ykes keliwshi burin islep shig'ilg'an konturlar boyinsha esaplaw vedomostlarinan paydalaniladi. Esaplaw vedomosti bolmag'an jag'dayda konturlar maydani qaytadan esaplaw shig'iladi.

Jer tu'rlerinin' konturlar maydanlarin esaplaw na'tiyjeleri boyinsha jer uchastkasinin' eksplikatsiyasi islep shig'iladi, xatlaw o'tkerilgen jildin' 1-yanvari sa'nesine du'zilgen jerlerdi ma'mleketlik esapqa aliw yamasa jer balansi xu'jjeti mag'liwmatlari menen salistirilip ko'riledi. Jer uchastkasinin' huqiqliq, aymaqliq, ta'biyiy xojaliq jag'daylari, ekonomikalik ha'm basqada jer kadastrin ju'rgiziwge kerekli kadastr ko'rsetkishleri tu'rleri jer uchastkasinin' xatlaw vedomostinda ko'rsetiledi.

Xatlaw na'tiyjesi boyinsha akt du'ziledi, jumisti orinlawshi ha'm jer uchastkasina huqiqqa iye yuridikaliq ha'm fizikalik ta'reptin' isenimli wa'kilinin' qollari qoyiladi.

Xatlawdan o'tkeriw da'wirinde aniqlang'an jer uchastkalarina huqiq belgilewshi xu'jjetleri bolmag'anlig'i, jer uchastkalarin paydalanbay atirg'anlig'i yamasa ruxsat etilgen bag'dardan basqa maqsetlerde paydalanip atirg'anlig'i haqqindag'i materiallar, olardan keleshekde paydalaniw usinisi ko'rsetilip rayonliq komissiyag'a beriledi. Komissiya o'zinin' tiyisli protokolin du'zip ha'm oni bul uchastkalardan bunnan bilayda paydalaniw ma'seleleri boyinsha sheshim qabil etiw ushin rayon ha'kimine usiniladi.

Jer maydanlarin xatlawdan o'tkeriw materiallari boyinsha qisqasha tu'sinik xati menen rayonliq juwmaqlaw esabati islep shig'iladi, esabat rayonliq komissiya ta'repinen ko'rip shig'ilip, tiyisli bayan du'zilip, sheshim joybari tastiyoqlaw ushin rayon ha'kimine beriledi.

Xatlaw na'tiyjesi boyinsha xu'jjetler toplami tayarlanadi, olar: jer uchastkasinin' plani, jer tu'rleri maydanlarinin' esaplaw vedomosti, jer uchastkasinin' xatlawdan o'tkeriw vedomosti, xatlaw akti, jerden keleshekde paydalaniw usinislari ko'rsetilgen tu'sinik xati.

Xatlawdan o'tkeriw materiallari boyinsha qisqasha tu'sinik xati menen birge rayonliq juwmaqlaw esabati islep shig'iladi. Esabat rayonliq komissiya ta'repinen tayarlang'an protokol tiykarinda rayon ha'kimiyati ta'repinen tastiyoqlanadi. Tastiyoqlang'an juwmaqlaw esabati ko'rip shig'iw ushin respublikaliq

komissiyasina usinilip, son' Ministrler Ken'esi baslig'i ta'repinen tastiyqlanadi.

Xatlawdan o'tkeriw da'wirinde aniqlang'an jer uchastkalarina huqiq belgilewshi xu'jjetleri bolmag'anlig'i, jer uchastkalarin paydalanbay atirg'anlig'i yamasa ruxsat etilgen bag'dardan basqa maqsetlerde paydalanip atirg'anlig'i haqqindag'i materiallar, olardan keleshekde paydalaniw usinisi ko'rsetilip rayonliq komissiyag'a beriledi. Komissiya o'zinin' tiyisli protokolin du'zip ha'm oni bull uchastkalardan bunnan bilayda paydalaniw ma'seleleri boyinsha sheshim qabil etiw ushin rayon ha'kimine usiniladi.

Jer maydanlarin xatlawdan o'tkeriw materiallari boyinsha qisqasha tu'sinik xati menen rayonliq juwmaqlaw esabati islep shig'iladi, esabat rayonliq komissiya ta'repinen ko'rip shig'ilip, tiyisli bayan du'zilip, sheshim joybari tastiyqlaw ushin rayon ha'kimine beriledi.

3.2. Jerlerdi xatlawdan o'tkeriwdin' a'hmiyeti, jerlerdin' ekonomikalik baxalaniwi

Barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilardin' jerlerin xatlaw (inventarizatsiya) dan o'tkeriw jumislarinin' a'hmiyeti jer uchastkalarinin' shegaralari, haqiyqiy iyelep turg'an maydanlarin, olardin' jer tu'rleri boyinsha haqiyqiy paydalaniwin, jer resurslarinan duris paydalaniwin, huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetlerinin' jer uchastkalarina bolg'an huqiqlarin esapqa aliwshi ma'mleketlik guwahnamalarinin' bar yamasa joq ekenligin aniqlaw, rayonnin' jerlerin esapqa aliw ha'm xu'jjetlerine yamasa jer balansina aniqlang'an tiyisli o'zgerislerdi engizip bariw boyinsha orinlaniwi tiyis ha'm za'rur. Uliwma xatlaw jumislari jer qatnasiqlarin ta'rtiplestiriw metodlarin jaqsilawda, jer resurslarin duris basqariwda qollaniladi.

Jer fondlarin duris paydalaniwda, jer uchastkalarina bolg'an huqiqlardi esapqa aliw guwahnamalarina aniqlik kirgizip bariwda u'lken a'hmiyetke iye.

Awil xojaliq jerlerinin' ekonomikalik bahalaniwi bul jerlerdin' salistirma

qunin aniqlaw bolip tabiladi.

Bul ko'rsetkishler ha'm salistirma o'lishemdi, yag'niy ballarda ha'm absolyut ko'rsetkishlerde, yamasa jerge esaplap shig'arilg'an sha'rtli bahalarda boliwi kerek. Jerlerdi ekonomikalik bahalaw topiraqlarda bonitirovkalaw menen bir-birinen keskin pariqli qiladi. Topiraqti bonitirovkaliw o'simlik o'siw ushin za'rur bolg'an ta'biyiy qa'siyetleri esapqa alinip topiraqlarg'a bo'linedi. Ekonomikalik bahalawda jerdin' ta'biyiy sapasi ha'm o'ndiris ko'rsetkishleri onin' ta'biyiy ekonomikalik sharayatlarina say tu'rde esapqa alinadi. Topiraqti bonitirovkalaw na'tiyjeleri, jerlerdi ekonomikalik bahalawda tiykar etip alinadi.

Jerlerdi ekonomikalik bahalaw protsessinde a'sirese suwg'arilatug'in jerlerdi bahalaw u'lken a'hmiyetke iye. Awil xojalig'i eginlerin jetistiriw ushin ju'da' a'hmiyetli esaplang'an jerdin' ta'biyiy qa'siyetleri salistirma bahasi ha'm qunliq ko'rsetkishi sapasindag'i normativ sap daramat suwg'arilatug'in jerlerdin' bahasin aniqlaw ushin tiykar etip alinadi.

Topiraqtin' ta'biyiy o'nimdarlig'i, hasildarlig'i ha'm olardin' awil xojalig'ina jaramlilik'in esapqa alg'an halda ball bonitetleri boyinsha respublikadag'i suwg'arilatug'in jerlerdin' 10 klassi belgilengen. Agronomiyaliq ko'z-qarastan kelip shig'ip, ball bonitetleri baxasi awil xojaliq eginlerin kadastr boyinsha esaplang'an o'nimdarlig'i arqali belgilenedi. Bull bolsa o'z gezeginde 100 balliq baxalaw shkalasidan ts/ga esabinda 1 ballg'a tuwra keletug'in ha'r bir tiykarg'i awil xojaliq egini ushin esaplanadi.

Bazar qatnashlarinin' rawajlanishi jer maydanlarin ekonomikalik jaqtan nomativ bahalaw za'rurligin tuwdiradi.

Normativ bahalaw to'mendegi ko'rsetkishler tiykarinda orinlanadi: 1-dekabrg'a sap payda, sap o'nim o'lishemi, normativ bahasi. Jer tu'rlerinin' normativ bahasin aniqlawdin' tiykari bolip topiraq tu'rleri bahalarinin' ko'rsetkishleri, jaylaw tu'rleri, o'nimdarliqtin' normativ ko'rsetkishleri, awil xojaliq eginlerin egiw strukturasi, awil xojalig'i esap shig'ariwinin' rentabellik nomasi, nomativlik sap payda protsenti suwg'arilatug'in awil xojaliq jer tu'rleri

belgilengen formula tiykarinda esaplanadi.

Barliq jer iyeleri ha'm jerden paydalaniwshilardin' jerlerin xatlaw (inventarizatsiya) dan o'tkeriw jumislarinin' a'hmiyeti jer uchastkalarinin' shegaralari, haqiyqiy iyelep turg'an maydanlarin, olardin' jer tu'rleri boyinsha haqiyqiy paydalaniwin, jer resurstarinan duris paydalaniwin, huqiq belgilewshi ha'm huqiq beriwshi xu'jjetlerinin' jer uchastkalarina bolg'an huqiqlarin esapqa aliwshi ma'mleketlik guwahnamalarinin' bar yamasa joq ekenligin aniqlaw, rayonnin' jerlerin esapqa aliw ha'm xu'jjetlerine yamasa jer balansina aniqlang'an tiyisli o'zgerislerdi engizip bariw boyinsha orinlaniwi tiyis ha'm za'rur. Uliwma xatlaw jumislari jer qatnasiqlarin ta'rtiplestiriw metodlarin jaqsilawda, jer resurstarin duris basqariwda qollaniladi.

Bazar qatnasiqlarinin' rawajlaniwi jer maydanlarin ekonomikalig jaqtan nomativ baxalaw za'rurligin tuwdiradi. Normativ baxalaw to'mendegi ko'rsetkishler tiykarinda orinlanadi: 1-dekabrg'a sap payda, sap o'nim o'lshemi, normativ baxasi. Jer tu'rlerinin' normativ baxasin aniqlawdin' tiykari bolip topiraq tu'rleri baxalarinin' ko'rsetkishleri, jaylaw tu'rleri, o'nimdarliqtin' normativ ko'rsetkishleri, awil xojaliq eginlerin egiw strukturasi, awil xojalig'i esap shig'ariwinin' rentabellik nomasi, nomativlik sap payda protsenti suwg'arilatug'in awil xojaliq jer tu'rleri to'mendegi formula tiykarinda esaplanadi.

3.3. «M. Abdullaev» massivi awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijeleri

O`zbekistan Respublikasi Ministirler Kabinetinin` Awil ha`m suw xojalig`i, awil xojalig`i o`nimlerin qayta islew ha`mde tutiniw tavarlari ma`seleleri infarmatsion analiz departamentinin` 2015-jil 21- yanvardag`i tastiqlang`an «Yergeodezkadastr» ma`mleketlik komitet ta`repinen 2015-jilda a`melge asirilatug`in is-ilajlar da`stu`rine ha`m Shomanay rayoni ha`kiminin` 2015-jil 24-iyundag`I 44-b-sanli biyligine tiykarlanip, «Uzdaverloyiha» ilimiy-joybarlaw institute Qaraqalpaqstan bo`limi qa`niygeleri ta`repinen rayon aymag`indag`i awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdi inventariyzatsiya (xatlaw) dan o`tkerildi ha`m na`tijeleri tiykarinda jerlerden na`tijeli ha`m aqilg`a ug`ras paydalaniw boyinsha usinis ha`m ko`rsetpeler tayarlaw jumislarinin` juwmaqlari ko`rip shig`ildi.

Massiv aymag`indag`i ha`rekettegi awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdi inventariyzatsiya (xatlaw) dan o`tkeriw jumislarin orinlawda, 2001-jili o`tkerilgen deshifrovka jumislari tiykarinda du`zilgen massivtin` 1:10 000 masshtabdag`I kartalari ha`m usi kartalarg`a du`zilgen jer maydanlarin esaplaw vedmostlari, jer du`ziw texnikaliq o`lshew a`sbaplarinan paydalanildi.

Massivde ha`rekette bolg`an joybarlaw-izzertlew (xojaliqlarara jer du`ziw, deshifrovka, xatlawdan o`tkeriw ha`m basqa) jumislari u`yrenildi ha`m analiz qilindi.

Massivde ha`reket etip turg`an fermer xojaliqlari ha`m basqa awil xojaliq ka`rxanalari jumislari barisin sho`lkemlestiriw ha`m jurgiziw haqqindag`i ha`mme huqiqiy hu`jjetler toplamin rayon jer resurslari ha`m ma`mleketlik kadastr bo`liminen alip analiz qilindi.

Massivdegi fermer xojaliqlari ha`m basqa awil xojaliq ka`rxanalari jerlerinde ha`mde yuridikaliq ha`m fizikaliq shaxislardin` iyeligine yaki paydalaniwina, ijarag`a berilmegen awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdin` jer tu`rleri, maydani, shegaralari, irrigatsiya-melioratsiya sistemalari jag`daylari ha`m suwg`ariw jollarin u`yreniw maqsetinde toliq dala jumislari alip barildi.

Dala jumislari da`wirinde jer maydanlarinin` ko`lemi, jer tu`rleri ha`mde jer ushaskasindag`i topoelementler o`zgergen bolsa orinlardin` o`zinde jer du`ziw texnikaliq o`lshew a`spablari ja`rdeminde o`lshew jumislari o`tkerildi.

Dala jumislari na`tiyjelerine tiykarlanip orinlarda ha`r bir fermer xojaliqlari ha`m basqa awil xojaliq karxanalari jerleri ha`mde yuridikaliq ha`m fizikaliq shaxslardin` iyeligine yaki paydalaniwina, ijarag`a berilmegen awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdi inventariyzatsiya (xatlaw) dan o`tkeriw haqqinda eki nusqada dalalatnama du`zildi.

Massivdegi fermer xojaliqlari ha`m basqa awil xojaliq ka`rxanalarinin` jerlerden na`tiyjeli ha`m aqilg`a ug`ras paydalaniw boyinsha usinis ha`m ko`rsetpeler, dala jumislari na`tiyjeleri, jerden paydalaniwshinin` huqiqiy hu`jjetleri, aymaqliq geografiyaliq jaylasiwi, sotsiyal-ekonomikaliq ko`rsetkishleri, jollar, toprag`i, suw tarmaqlari ha`mde suw jollari, iseykeshler jag`dayin u`yrenip, analiz qiliw tiykarinda usinis ha`m ko`rsetpeler tayarlandi.

Massiv yuridikaliq ha`m fizikaliq shaxslardin` iyeligine yaki paydalaniwina, ijarag`a berilmegen awil xojalig`ina arnalg`an jerlerden keleshekte paydalaniw boyinsha usnis ha`m ko`rsetpeler rayondag`i usi jumisqa tiyisli ka`rxanalardin` qa`niygeleri menen birge tayarlandi.

Inventarizatsiya (xatlaw)dan o`tkeriw jumislari rayonliq jer esabatinin` 12-betine kirgen ha`mme fermer xojaliqlari ha`m basqa awil xojaliq ka`rxanalari ha`mde fizikaliq shaxslardin` iyeligine yaki paydalaniwina, ijarag`a berilmegen awil xojalig`ina arnalg`an jerlerde orinlanip, na`tiyjeleri to`mendegi 4-kestede keltirilgen

**Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijeleri esabat da`wirine salistirg`an
KESTESI**

4-keste

Salistiriw	Ferma xojaliqlar sani	Uliwma maydani	Su`rim jerler		Jaylawlar	Awil xojalig`i jerleri jami:	Tamarqa jerler	Meliorativ qurilis jag`daydag`I jerler	Ja`mi tog`ayzarlar	Putazarlar	Suw asti jerleri			Jollar	Qurilislar, maydanshalar	Basqa jerler
			Suwg`arilatug`in	Sonnan, meliorativ jag`dayi jaman							Ja`mi	Da`riya ha`m	Kollektorlar			
Jer esabati	38	9058,9	3319,8	952,9	2793,0	6112,8	470,0	70,0	2,0		339,3		339,3	186,0	31,0	1847,8
Xatlaw boyinsha	42	9058,9	3330,7	998,5	2868,2	6198,9	470,0	77,7	2,0	218,2	537,9		537,9	100,2	26,1	1427,9
Parqa +,-	4	0,0	10,9	45,7	75,3	86,1	0	7,7		218,2	198,6		198,6	-85,8	-4,9	-419,9

Massiv aymag`indag`i ha`rekettegi awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdi xatlawdan o`tkeriw na`tijeleri (-keste) boyinsha jer esabatina salistirg`anda fermer xojaliqlar sani 4 fermerge ko`beygenligi, Suwg`arilatug`in jerler bolsa 10,9 gektarg`a sonnan meliorativ jag`dayi jaman jerler 45,7 gektarg`a ko`beygen, sonayaq jaylawlar 75,3 gektarg`a, uliwma awil xojalig`i jerleri jami 86,1 gektarg`a, suw asti jerleri yag`niy kollektorlar ushin jerler 198,6 gektarg`a ko`beygen. Bul keste 218,2 gektar putazarlar payda bolg`anlig`in ko`riwge boladi. Ja`ned xatlaw na`tijeleri boyinsha jollar ushin jerler 85,8 gektarg`a, Qurilislar, maydanshalar 4,9 gektarg`a, Basqa jerler 419,9 gektarg`a kemeygenligi aniqlanda.

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massiv aymag`indag`i ha`rekettegi awil xojalig`ina arnalg`an jerlerdi inventariyzatsiya (xatlaw) dan o`tkeriw jumislarin orinlaw waqtinda jer nizam buziwshiliq jag`daylari aniqlandi, bul aniqlang`an nizam buziwshiliq jag`daylari to`mendegi 5–keste keltirilgen

**Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijesinde aniqlang`an jer nizam buziwshiliq jag`daylari boyinsha
MAG`LIWMAT**

5–keste

Jer nizam jag`daylari sani	Kontor sani	Jer maydani, ga	Aniqlang`an jer nizam buziwshiliq tu`rleri						Tu`sindirme
			U`y-jay qurilisi	Qurikislar quriw	Ko`p jilliq terekler egiw	O`zbasimshaliq penen iyelep aliw	Jerlerdi jaramsiz jag`dayg`a keltiriw	Basqa jag`daylar	
8	41	38,38	3,5	0,4				34,48	Xojaliqlararaliq izekesh ha`m puxaralar ta`repinen o`z basimshaliq penen u`y-jaylar qurilg`an

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijesinde –keste boyinsha massivde 38,38 gektar maydanda nizam buziwshiliq jag`daylari aniqlandi. Sonnan rayon zapas jer maydanin` ja`mi 3,5 gektar jer maydanında puxaralar ta`repinen jer ajiratip beriw hu`jjetleri rasmiylestirilmesten u`y-jaylar qurilg`an, «Monshaqlikol» fermer xojalig`inin` 0,36 gektar jer maydanında jer ajiratiw hu`jjetleri rasmiylestirilmesten suw bo`listiriw stansiyasi qurilg`an, «Perishteli makan» agrofirma si jer maydanin`0,04 gektar jer maydanına ajiratip beriw hu`jjetlerin rasmiylestirilmesten avtomobillerge may quyiw shaxapshasi qurilg`an, «Mustakkam jetkenshek», «I. Gayimbetov» ha`m «Aq-qum» fermer xojaliqlarinin` uliwma 34,48 gektar jer maydanına jer ajiratiw hu`jjetlerin ra`smiylestirmesten xojaliqlararaliq izekesh qazilg`anlig`i aniqlandi.

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi awil xojalig`i jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijesinde aniqlang`an jer nizam buziwshiliq jag`daylari jaylasqan orinlari to`mendegi su`wretlerde keltirilgen.

1-su`wter. Puxaralar ta`repinen o`z basimshaliq penen qurilg`an u`y-jaylar

2-su`wter. O`z basimshaliq penen qurilg`an u`y-jay, avtomobillerge may quyiw shaxapshasi, suw bo`listiriw stansiyasi

3-su`wter. Jer ajirativ hu`jjetleri rasmiylestirilmey qazilg`an kollektor

Shomanay rayoni «M. Abdullaev» massivi jerlerin xatlawdan (inventarizatsiya) o`tkeriw na`tijesinde 8 jer nizam buziwshiliq jag`daylari aniqlandi. Bul aniqlang`an jer nizam buziwshiliq jag`daylari 1-2-3 su`wretlerde keltirildi, bul su`wretlerdegi jer nizam buziwshiliq orinlari to`mendegishe sanlarda ko`rsetilgen.

- 1 - Puxaralar ta`repiⁿen o`z basimshaliq penen qurilg`an u`y-jay, 2,0 ga.
- 2 - Puxaralar ta`repiⁿen o`z basimshaliq penen qurilg`an u`y-jay, 1,2 ga.
- 3 - Puxaralar ta`repiⁿen o`z basimshaliq penen qurilg`an u`y-jay, 0,3 ga.
- 4 - O`z basimshaliq penen qurilg`an suw bo`listiriw stansiyasi, 0,36 ga. —□—
- 5 - O`z basimshaliq penen qurilg`an avtomobillerge may quyiw shaxapshasi, 0,04 ga.
- 6 - O`z basimshaliq penen qurilg`an xojaliqlar araliq kollektor, 2,57 ga.
- 7 - O`z basimshaliq penen qurilg`an xojaliqlar araliq kollektor, 1,75 ga.
- 8 - O`z basimshaliq penen qurilg`an xojaliqlar araliq kollektor, 30,16 ga.

JUWMAQLAW

Bazar qatnasiqlari sharayatinda Respublikamiz awil xojalig'inda en' a'hmiyetli ma'selelerdin' biri jer resurslardan aqilg`a muwapiq paydalaniy ha`mde jer resurslardan paydalaniwdin` o`nimdarlig`in asiriw bolip esaplanadi. Olardi orinlawda xojaliqlardin' ta'biy sharayati, ekonomikalig` jag`dayina qarap xojaliq tarmaqlarin esapqa alip toliq analizlew, barliq jerlerdi xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkeriw a'melge asiriladi.

Usi talaplardan kelip shig'ip pitkeriw qa'nigelik jumisinin' obiecti sipatinda Shomanay rayoni, « M. Abdullaev» massivinin' kadastrliq jumislari alip barildi. Xojaliqtin' jer maydanlari xatlawdan (inventarizatsiya) o'tkerildi.

Orinlang'an jumislardin' jer balansi boyinsha mag'liwmatlarina joybar tiykarinda xatlaw mag'liwmatlari aniqlanip, maydanlari esaplandi ha'm ko'rsetkishler salistirildi.

Xatlaw jumislarin alip bariwdan maqset jerge bolg'an qatnasiqlardi ta'rtiplestiriw, ushirasip atirg'an unamsiz jag`daylardin' aldin aliw, jer maydanlarin teren' analizlep, topiraq o`nimdarlig`in saqlaw ha'm asiriw, sapali mol o`nim jetistiriwden ibarat.

Agrosanaat islep shig'ariwshi ha'zirgi da'wirde mu'lk tu'rlerinin', jerge iyelik etiw ha'm paydalaniwdin', xojaliq ju'rgiziwdin' tu'rlerinin' awil xojaliq shirketleri, fermer xojaliqlari, diyqan xojaliqlari ha'm jeke tamarqa xojaliqlarinin' ko'p tu'rliligi tiykarinda rawajlanbaqta.

Zamanago'y agrar siyasat awil xojalig'inda islep shig'ariw dereklerine bolg'an mu'lk huqiqlarin tiklewge, diyhan jerdin' haqiyqiy iyesine aylaniwg'a qaratilg'an.

Bul waziypalardi orinlaw ushin ma'mleketimizde jer qatnasiqlari o'tkerilmekte, oni o'tkeriw da'wirinde jerler qayta bo'listiriledi, jer strukturasinin' a'hmiyeti o'zgeredi. Bunnan go'zlangen maqset jerdin awil xojalig'inda tiykarg'i almastirip bolmaytug'in tovar sipatinda paydalaniwdi jaqsilaw ha'm onin' na'tiyjeligin asiriwdan ibarat.

Jerlerden tek g'ana awil xojalig'i tarawinda paydalanip qoymastan, ol xaliq xojalig'inin' basqada tarmaqlarin jaylastiriw ha'm rawajlandiriw ushin, sotsial ma'selelerdi sheshiw ushin aymaqliq tiykar sipatinda za'ru'r.

Paydalanilg'an a'debiyatlar dizimi

1. O'zbekiston Respublikasi «Yer Kodeksi». T. O'zbekiston, 1998
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yilning 7 fevraldagi PF – 4947 – sonli **«O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi»** Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi «Dehqon xo'jaligi» tug'risidagi nizom. T. O'zbekiston, 1998
4. O'zbekiston Respublikasi «Fermer xo'jaligi» tug'risidagi nizom. T. O'zbekiston, 1998
5. O'zbekiston Respublikasi «Qishloq xo'jaligi kooperativi» tug'risidagi nizom. T. O'zbekiston, 1998
6. O'zbekiston Respublikasi «Suvdan foydalanish tug'risida» gi qonuni. T., 1990
7. Avezbaev S., Volkov S.N. Yer tuzishni loyihalash. T. O'zbekiston, 2006
8. Kashtanov A. Hozirgi zamon dehqonchilik ilmiy asoslari. M., Agropromizdat, 1988
9. Tolipov G.A., G'ulomov X.E. Yer kadastri. T., 1992
10. Tolipov G.A. O'zbekiston yer fondi va ulkan kelajakda foydalanish rejalari. T., 1992
11. Tuproq eroziyasini baxolash texnologiyasi va qullanmasi hamda qishloq xo'jaligi ekinlari uchun tuproq boniteti. M., VASXNIL, 1990

Qosimshalar